

Een beeld van de laaggeletterde ouder

EEN ONDERZOEK NAAR ACHTERGRONDKENMERKEN, LEESOPVOEDING EN TAALPRESTATIES IN LAAGGELETERDE GEZINNEN

Natascha Notten en Frouke de Wijs

o n d e r z o e k s p u b l i c a t i e

Lezen

STICHTING LEZEN

Een beeld van de laaggeletterde ouder

Een onderzoek naar achtergrondkenmerken, leesopvoeding en taalprestaties in laaggeletterde gezinnen

Colofon

Stichting Lezen
Nieuwe Prinsengracht 89
1018 VR Amsterdam
020 – 623 05 66
www.lezen.nl
info@lezen.nl

Auteurs

Natascha Notten en Frouke de Wijs, Radboud Universiteit, Nijmegen

Vormgeving cover

Lijn 1 Haarlem, Ramona Dales

Citeren als: Notten, N., & Wijs, F. de (2017). *Een beeld van de laaggeletterde ouder: Een onderzoek naar achtergrondkenmerken, leesopvoeding en taalprestaties in laaggeletterde gezinnen*. Amsterdam: Stichting Lezen.

© 2017 Stichting Lezen, Amsterdam.

Inhoud

Voorwoord.....	1
Managementsamenvatting.....	2
1 Inleiding.....	3
2 Kenmerken van laaggeletterde ouders.....	5
2.1 Literatuuroverzicht: Wat kenmerkt de laaggeletterde ouder?	5
2.2 Resultaten van het onderzoek: Wat kenmerkt de laaggeletterde ouder?	6
2.3 Conclusie: Wat kenmerkt de laaggeletterde ouder?	8
3 Laaggeletterde ouders en leesopvoeding	10
3.1 Literatuuroverzicht: Laaggeletterde ouders en leesopvoeding	10
3.2 Resultaten van het onderzoek: Laaggeletterde ouders en leesopvoeding.....	12
3.3 Conclusie: Wat kenmerkt de laaggeletterde ouder?	16
4 Laaggeletterde ouders en de onderwijsprestaties van hun kinderen	18
4.1 Literatuuroverzicht: Laaggeletterde ouders en de onderwijsprestaties van hun kinderen.....	18
4.2 Resultaten van het onderzoek: Laaggeletterde ouders en de taalprestaties van hun kinderen.....	19
4.3 Conclusie: Laaggeletterde ouders en de taalprestaties van hun kinderen	21
5 Een beeld van de laaggeletterde ouder – Conclusie.....	23
Literatuurlijst	24
Appendix	28

Voorwoord

Ouders zijn van cruciaal belang voor de leesontwikkeling van hun kinderen. Hun eigen interesse in lezen, de omvang van hun boekenkast en de hoeveelheid tijd die zij gezamenlijk met hun kinderen lezen, hangen allemaal samen met het leesplezier en de leesvaardigheid van hun kroost.

Maar wat nou als ouders zelf moeite hebben met lezen en de Nederlandse taal niet goed machtig zijn? Dit maakt het voor hen vermoedelijk lastiger om hun kinderen goed te kunnen begeleiden. Zo'n 1,3 miljoen Nederlanders tussen de 16 en 65 jaar zijn laaggeletterd. Een aanzienlijk deel van hen heeft (jonge) kinderen. Voor Stichting Lezen reden om deze groep nog wat beter in beeld te willen krijgen.

Welke achtergrondkenmerken hangen samen met laaggeletterdheid? Hoe ziet de leesopvoeding van laaggeletterde ouders eruit? En welke gevolgen heeft dit voor de taalprestaties van hun kinderen? Natascha Notten en Frouke de Wijs gaan in *Een beeld van de laaggeletterde ouder* op deze kwesties in. De kennis uit deze publicatie biedt aanknopingspunten om ouders en kinderen die moeite hebben met lezen in de toekomst beter en gericht te kunnen ondersteunen. In het kader van Tel Mee Met Taal blijft Stichting Lezen de komende jaren veel aandacht besteden aan deze opgave.

Gerlien van Dalen
Directeur Stichting Lezen

Managementsamenvatting

Laaggeletterdheid is een actueel probleem, voor volwassenen, maar ook voor hun kinderen. Vaak wordt laaggeletterdheid van de ene generatie overgedragen op de volgende. Om deze intergenerationele overdracht van laaggeletterdheid te voorkomen, is het belangrijk een beeld te krijgen van de ouder(s) in het laaggeletterde gezin. De volgende drie onderzoeksvragen staan daarom centraal in dit onderzoek: (1) *Wat kenmerkt laaggeletterde ouders?* (2) *Wat kenmerkt de leesopvoeding van laaggeletterde ouders?* (3) *Wat is de invloed van het opgroeien in een gezin met laaggeletterde ouders op de taalprestaties van een kind?* Dit wordt onderzocht door gebruik te maken van het Cohort Onderzoek OnderwijsLoopbanen 2013/2014. Er wordt vastgesteld dat lager opgeleide ouders vaker laaggeletterd zijn. Dit geldt ook voor gezinnen waarin één ouder een baan heeft of waarin geen enkele ouder een baan heeft. Verder blijken ouders met een migratieachtergrond en ouders die met hun kind meestal een andere taal dan Nederlands spreken vaker laaggeletterd te zijn. Wat betreft de leesopvoeding blijkt dat laaggeletterde ouders minder vaak samen met hun kind lezen en dat zij hun kind minder vaak voorlezen dan hoger geletterde ouders. Wel gaan laaggeletterde ouders ongeveer even vaak met hun kinderen naar de bibliotheek als hooggeletterde ouders. Wanneer we kijken naar de invloed van laaggeletterdheid van ouders op de taalprestaties van hun kinderen in groep 2, komt naar voren dat kinderen die opgroeien in gezinnen met laaggeletterde ouders minder goed presteren dan kinderen die opgroeien in hooggeletterde gezinnen, waarbij de sociaal-economische status van het gezin en de geboden leesopvoeding een deel van deze relatie verklaren. Het thuis aanbieden van leesopvoeding is even belangrijk voor de taalprestaties van kinderen in laaggeletterde gezinnen als voor de taalprestaties van kinderen in hooggeletterde gezinnen.

1 Inleiding

In 2016 kende Nederland 1,3 miljoen laaggeletterden tussen de 16 en 65 jaar oud (Israël, Kingma, Zielman, & Van As, 2016; Buisman, Allen, Fouarge, Houtkoop, & Van der Velden, 2013; De Greef, Segers, & Nijhuis, 2016). Laaggeletterden zijn mensen die moeite hebben met het dagelijks gebruik van gedrukte en geschreven teksten. Heel concreet houdt dit in dat zij wat betreft lezen en schrijven niet het algemeen maatschappelijk niveau van eind vmbo of mbo-1,2,3 beheersen (Buisman & Houtkoop, 2014; Houtkoop, Allen, Buisman, Fouarge, & Van der Velden, 2012; Rijksoverheid, 2017). Hierdoor kunnen zij bijvoorbeeld moeite hebben met het invullen van formulieren of het begrijpen van brieven (Bohenn, Ceulemans, Van de Guchte, Kurvers, & Van Tendeloo, 2004).

Laaggeletterdheid kan leiden tot minder of geen toegang tot bepaalde informatie en kennis, hetgeen allerlei gevolgen kan hebben, in zowel financieel als sociaal opzicht, alsook op het gebied van gezondheid (Van der Heide & Rademakers, 2015). Laaggeletterden ervaren vaker een slechtere gezondheid dan geletterde mensen (Buisman & Houtkoop, 2014). Ze maken minder gebruik van preventieve zorg (Reyes-Ortiz et al., 2007) en nemen minder trouw hun medicatie in (Twickler et al., 2009), wat mogelijk samenhangt met het minder goed kunnen verwerken van geschreven teksten. Daarnaast kan laaggeletterdheid het aanvragen van subsidies en toeslagen bemoeilijken (Baay, Buisman, & Houtkoop, 2015), waardoor de financiële positie onder druk kan komen te staan. Ook kan een laag niveau van geletterdheid gevolgen hebben voor participatie op de arbeidsmarkt (Scharten & Strating, 2016). Door een gebrek aan informatie en kennis kan laaggeletterdheid leiden tot moeilijkheden in sociaal opzicht. Laaggeletterden zijn vaak minder zelfredzaam en minder sociaal actief. Zo verrichten laaggeletterden bijvoorbeeld minder vaak vrijwilligerswerk en ervaren zij minder sociaal vertrouwen in andere mensen (Christoffels, Baay, Bijlsma, & Levels, 2016). Dit kan vervolgens leiden tot sociale uitsluiting. Kortom, de kosten van laaggeletterdheid, zowel op individueel als maatschappelijk niveau, zijn hoog (Scharten & Strating, 2016; De Greef et al., 2016; PwC, 2017).

Laaggeletterdheid is een actueel probleem, voor volwassenen, maar ook voor (hun) kinderen. Gegevens van het internationale PISA-onderzoek naar onderwijsprestaties laten zien dat in 2015 ongeveer 17,9% van de vijftienjarige scholieren in Nederland laaggeletterd is (Feskens et al., 2016). Vooral in de laagste onderwijsniveaus, namelijk het praktijkonderwijs en klas 1 en 2 van het vmbo, blijkt het percentage laaggeletterden aanzienlijk. Voor het praktijkonderwijs geldt dat in 2015 bijna 90% van de leerlingen aangemerkt kan worden als laaggeletterd. Ongeveer 14% van alle Nederlandse kinderen loopt het risico om ook later als laaggeletterd aangemerkt te worden (De Greef et al., 2016). Ouders spelen een dominante rol bij de ontwikkeling van de taal- en leesvaardigheden van hun kinderen (Driessen, 2002; Notten, 2012). De opvoeding in het ouderlijk huis kan kinderen stimuleren, maar ook belemmeren in hun ontwikkeling. Zo is de kans groot dat in gezinnen waar de ouders laaggeletterd zijn, deze laaggeletterdheid wordt doorgegeven aan de kinderen (Cooter, 2006). Om deze intergenerationele overdracht van laaggeletterdheid te voorkomen of te beperken, is het belangrijk een beeld te krijgen van de laaggeletterde ouder(s) en het laaggeletterde gezin.

Onderzoeksvragen

Geletterdheid is een veelomvattend begrip; het omvat naast lezen en schrijven ook luisteren, spreken, digitale vaardigheden en gecijferdheid (Algemene Rekenkamer, 2016; Rijksoverheid, 2017). In dit onderzoek richten we ons op het deelonderwerp taalvaardigheid binnen laaggeletterdheid (Scharten & Strating, 2016); we bestuderen Nederlandse lees- en schrijfvaardigheid. Natuurlijk staan deze twee vaardigheden niet los van de taalvaardigheden van mensen als het gaat om het spreken en verstaan van het Nederlands. Hier zullen we in ons onderzoek rekening mee houden, maar we richten ons specifiek op laaggeletterdheid als in het moeite hebben met lezen en schrijven van de Nederlandse taal.

Taal- en leesvaardigheden hangen nauw samen. Beide ontwikkelen zich in de vroege kindertijd en de invloed van ouders hierop is aanzienlijk. Talige en leesvaardige ouders geven een ‘gunstiger’ taal- en leesopvoeding aan hun kinderen (Becker, 2014; Notten & Kraaykamp, 2009). Kinderen uit deze gezinnen doen betere Nederlandse taal- en leesvaardigheden op en onderzoek toont aan dat zij deze voorsprong behouden gedurende de schoolloopbaan (Kloosterman, Notten, Tolsma, & Kraaykamp, 2010). Maar wat als ouders laaggeletterd zijn? Wat krijgt een kind dan mee?

Inzicht verkrijgen in – en hierdoor mogelijk kunnen bijdragen aan het doorbreken van – de intergenerationele overdracht van laaggeletterdheid staat centraal in dit onderzoek. Wat kenmerkt laaggeletterde gezinnen? Hoe staat het met de geijkte leesbevorderingsactiviteiten, zoals voorlezen of het bezoeken van de bibliotheek, in een thuisomgeving waarin ouders laaggeletterd zijn? En presteren kinderen van laaggeletterde ouders significant minder goed op school dan hun leeftijdsgenootjes met geletterde ouders?

Een antwoord op deze vragen wordt gezocht door gebruik te maken van verzamelde gegevens in het kader van het Cohort Onderzoek OnderwijsLoopbanen (COOL; voor meer info zie www.cool5-18.nl). We richten ons hierbij specifiek op ouders van leerlingen in groep 2 in het primair onderwijs in Nederland in 2013-2014 (COOL3). Een verdere beschrijving van de gebruikte data, meetinstrumenten en steekproef is te vinden in appendix A.

Centraal in dit onderzoek staat de relatie tussen laaggeletterde ouders en:

- 1) sociaal-economische kenmerken van het gezin – *Wat kenmerkt laaggeletterde ouders?*
- 2) leesopvoeding in het gezin – *Wat kenmerkt de leesopvoeding van laaggeletterde ouders?*
- 3) onderwijsprestaties van kinderen – *Wat is de invloed van het opgroeien in een gezin met laaggeletterde ouders op de taalprestaties van een kind?*

2 Kenmerken van laaggeletterde ouders

Er zijn verschillende mogelijke oorzaken voor laaggeletterdheid (Bohenn et al., 2004). Ten eerste kunnen algemene leerproblemen of lichamelijke beperkingen bijdragen aan laaggeletterdheid, ondanks dat men wel naar school is geweest. Een tweede oorzaak van laaggeletterdheid kan gevonden worden in specifieke lees- of schrijfproblemen, zoals dyslexie, waar tijdens de schoolloopbaan te weinig aandacht aan is besteed. Ten derde kunnen mensen een achterstand oplopen op het gebied van lezen en schrijven doordat zij niet of nauwelijks naar school zijn geweest. Het opleidingsniveau speelt een belangrijke rol bij het opdoen van taal- en leesvaardigheden en is tevens een indicatie van de sociaal-economische situatie van een persoon. In dit eerste deel van het onderzoek wordt specifiek gekeken naar de relatie tussen de sociaal-economische positie van het ouderlijk gezin en laaggeletterdheid.

2.1 Literatuuroverzicht: wat kenmerkt de laaggeletterde ouder?

In de komende paragrafen worden verschillende mogelijke kenmerken van de laaggeletterde ouder besproken. We schetsen een beeld van wat uit de literatuur al bekend is en waar mogelijke hiaten in kennis zijn.

De sociaal-economische positie van laaggeletterden

Het opleidingsniveau blijkt een belangrijke voorspeller voor laaggeletterdheid. Hoogopgeleiden lezen meer en scoren significant beter op leesvaardigheid dan middelbaar opgeleiden en dit verschil is door de jaren heen toegenomen (Buisman et al., 2013; Notten, Lancee, Van de Werfhorst, & Ganzeboom, 2015). Uit onderzoek blijkt: hoe hoger het opleidingsniveau is, des te kleiner de kans dat iemand laaggeletterd is (De Greef et al., 2016). In 2012 heeft 35% van de laaggeletterden in Nederland alleen het lager onderwijs afgerond en slechts 9% van hen is in het bezit van een havo- of vwo-diploma of hoger (Houtkoop et al., 2012). Door de korte schoolloopbaan hebben laaggeletterden onvoldoende leren lezen en schrijven. Wanneer zij het onderwijs vroeg hebben verlaten, hebben mensen minder tijd gehad om taalvaardig te worden en is de kans groter dat zij laaggeletterd zijn (Buisman et al., 2013). Door minder oefening nemen de opgedane lees- en schrijfvaardigheden weer snel af (Mol, 2010).

Eerder onderzoek laat ook zien dat arbeidsmarktparticipatie en laaggeletterdheid verband houden met elkaar (Houtkoop et al., 2012). Zo vond Oesch (2010) dat ongeveer 50% van de laaggeletterden inactief of werkloos is. Dit komt voor een deel doordat zij over minder vaardigheden beschikken die van belang zijn op de arbeidsmarkt. Andere onderzoeken tonen aan dat werkloosheid er ook toe kan leiden dat mensen hun kennis en vaardigheden kwijtraken, waardoor laaggeletterdheid onder deze groep snel toeneemt (Blaupot, Ten Brinke, Speerstra, & Takens, 2017). Laaggeletterden hebben daarnaast vaker een baan met een lage status dan geletterde mensen (Christoffels et al., 2016). Tot slot verkeren laaggeletterden vaker in armoede, hetgeen voor een belangrijk deel te verklaren is door het opleidingsniveau en de arbeidsmarktpositie van deze groep mensen. Van alle laaggeletterden in Nederland is 6,2% langdurig arm, terwijl dit onder de geletterde bevolking 2,5% is (Christoffels et al., 2016). Daarnaast kan armoede ook een veroorzaker zijn van laaggeletterdheid. Een tekort aan financiële hulpbronnen en materiële tekorten kunnen ertoe leiden dat er minder geld

uitgegeven kan worden aan educatie en sociale activiteiten (SCP | CBS, 2014). Dit kan een negatieve invloed hebben op het taalniveau van mensen.

Demografische en overige kenmerken van laaggeletterden

Naast sociaal-economische factoren kunnen ook andere omstandigheden van belang zijn bij het verklaren van laaggeletterdheid, hoewel deze verklaringen vaak samenhangen met de sociaal-economische positie van een persoon. Zo is er een relatie gevonden tussen laaggeletterdheid en etniciteit: eerstegeneratiemigranten hebben meer kans op laaggeletterdheid dan autochtone Nederlanders (Bohnen et al., 2004). Houtkoop et al. (2012) vonden echter dat tweedegeneratiemigranten dezelfde kans hebben op laaggeletterdheid als mensen met een Nederlandse achtergrond. Dat eerstegeneratiemigranten vaker laaggeletterd zijn kan deels komen doordat zij lager zijn opgeleid (Bohnen et al., 2004; Scharthen & Strating, 2016). Naast de invloed van het opleidingsniveau geldt dat zij vaak de Nederlandse taal nog moeten leren, waardoor hun laaggeletterdheid ook van tijdelijke aard kan zijn (Bohnen et al., 2004).

De spreektaal in het huishouden speelt ook een rol. Wanneer er thuis dialect gesproken wordt, kan dit nadelige gevolgen hebben voor de mate van geletterdheid (Bohnen et al., 2004). Dit geldt ook voor het spreken van een buitenlandse taal. Bij eerstegeneratiemigranten die thuis Arabisch of Turks spreken ligt het percentage laaggeletterden op respectievelijk 41% en 48% (Steehouder & Tijssen, 2011). Tot slot laat eerder onderzoek zien dat vrouwen wat vaker laaggeletterd zijn dan mannen, mogelijk doordat onder vrouwen uit oudere generaties het opleidingsniveau en de arbeidsmarktparticipatie vaak lager zijn (Houtkoop et al., 2012).

Achtergrondkenmerken van laaggeletterde ouders

Uit bovenstaand literatuuroverzicht blijkt dat laaggeletterde volwassenen vaak de volgende kenmerken hebben: een laag opleidingsniveau, een lager niveau van arbeidsmarktparticipatie, een migratieachtergrond en een andere spreektaal thuis dan het Nederlands. Er is voornamelijk geen reden om aan te nemen dat deze kenmerken niet ook gelden voor laaggeletterde ouders. Maar daarnaast kunnen specifiek voor ouders nog andere factoren een rol spelen. Zo kan de gezinssamenstelling ook samenhangen met laaggeletterdheid. In eenoudergezinnen is de betreffende ouder vaker lager opgeleid (Coumans, 2008) en wordt er minder tijd besteed aan lezen (Notten & Kraaykamp, 2009), waardoor de kans op laaggeletterdheid groter is (Buisman et al., 2013). Daarnaast blijkt uit onderzoek dat laaggeletterden gemiddeld meer kinderen hebben dan geletterde ouders (Christoffels et al., 2016).

Laaggeletterdheid kan doorgegeven worden van generatie op generatie (Cooter, 2006). Om dit patroon te kunnen doorbreken is allereerst meer inzicht nodig in deze specifieke groep ouders. Centraal in dit deel van het onderzoek staat de vraag: *Wat kenmerkt laaggeletterde ouders?*

2.2 Resultaten van het onderzoek: wat kenmerkt de laaggeletterde ouder?

Meetinstrument geletterdheid en methode van onderzoek

Het Ministerie van OCW spreekt van 'geletterdheid' vanaf referentieniveau 2F voor Nederlandse taal en/of rekenen (overeenkomstig het eindniveau van het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (vmbo) of mbo-1,2,3) (Algemene Rekenkamer, 2016; Rijksoverheid, 2017). Volgens deze definitie

worden in de huidige Nederlandse samenleving personen vanaf 18 jaar die functioneren onder dit referentieniveau beschouwd als laaggeletterd. In dit onderzoek wordt laaggeletterdheid gemeten aan de hand van zelfrapportage van ouders: ouders is gevraagd naar het beheersingsniveau van het lezen en het schrijven in de Nederlandse taal. Zowel voor lezen als schrijven konden zij kiezen uit de antwoordcategorieën (1) 'niet of zeer slecht', (2) 'slecht', (3) 'redelijk', (4) 'goed' en (5) 'zeer goed'. De scores voor lezen en schrijven zijn vervolgens bij elkaar opgeteld. Wanneer een ouder aangaf zowel zeer goed te kunnen lezen als zeer goed te kunnen schrijven in het Nederlands, werd deze respondent in dit onderzoek beschouwd als *hooggeletterd* (score 10). Ouders met een score 8 of 9 hebben ten minste voor zowel lezen als schrijven aangegeven dat zij dit goed beheersen. Zij worden tot de middencategorie gerekend en aangeduid met *middengeletterd*. Ouders met een score 2 tot en met 7 hebben niet aangegeven het lezen en schrijven allebei goed te beheersen en worden in dit onderzoek als *laaggeletterd* gezien. In dit onderzoek is sprake van een laaggeletterd thuismilieu wanneer in eenoudergezinnen de betreffende ouder laaggeletterd is en in tweeoudergezinnen één van beide ouders laaggeletterd is. In dit onderzoek is ongeveer 9% van de ouders laaggeletterd, 30% behoort tot de middencategorie en ongeveer 60% van de ouders in de gebruikte gegevens is hooggeletterd. Voor meer informatie over de gebruikte data en meetinstrumenten zie Appendix A. Beschrijvende statistieken van de gebruikte meetinstrumenten in dit deel van het onderzoek zijn te vinden in Appendix B.

Door middel van logistische regressieanalyse (Menard, 2002) is bekeken welke individuele en gezinskenmerken samenhangen met de laaggeletterdheid van ouders. De resultaten hiervan staan weergegeven in Tabel 1. In Model 1 is een aantal kenmerken opgenomen dat van belang is gebleken bij geletterdheid en opvoeding (controlekenmerken). Rekening houden met deze kenmerken is van belang om schijnverbanden te vermijden en geen verkeerde conclusies te trekken omtrent de relatie tussen sociaal-economische status en laaggeletterdheid. In Model 2 wordt vervolgens de directe relatie getoetst tussen sociaal-economische positie en laaggeletterdheid.

Resultaten: kenmerken van laaggeletterde ouders

Uit de resultaten van Model 1 (Tabel 1) blijkt dat voor ouders met een migratieachtergrond de kans op laaggeletterdheid ten opzichte van geletterdheid in de Nederlandse taal bijna 5 keer groter is ($\text{Exp}(b) = 4.97$) dan voor ouders met een Nederlandse achtergrond. Daarnaast blijkt dat wanneer ouders met hun kind Nederlands spreken de kans op laaggeletterdheid ten opzichte van geletterdheid 80% kleiner is.¹ Wanneer thuis een andere taal dan het Nederlands of een dialect wordt gesproken, is de kans dus groter dat het een laaggeletterd gezin betreft. Ook blijkt dat in eenoudergezinnen laaggeletterdheid minder vaak voorkomt dan in tweeoudergezinnen en dat de kans op laaggeletterdheid voor moeders significant kleiner is (ruim 37%) dan voor vaders.

¹ Berekening gaat als volgt: $(1 - \text{Exp}(b)) * 100\% = (1 - 0.20) * 100\% = 80\%$.

Tabel 1: Logistische regressieanalyse met als afhankelijke variabele laaggeletterdheid ouders

	Model 1			Model 2		
	B	S.E.	Exp(b)	B	S.E.	Exp(b)
<i>Sociaaleconomische status ouderlijk gezin</i>						
Opleidingsniveau ouder(s)				-0,24 ***	0,023	0,79
Beide ouders hebben een baan (ref)						
Eén ouder een baan				0,48 ***	0,13	1,62
Ouder(s) geen baan				1,08 ***	0,215	2,95
<i>Overige kenmerken ouderlijk gezin</i>						
Ouder(s) met migratieachtergrond (ref= Nederlandse achtergrond)	1,60 ***	0,13	4,97	1,41 ***	0,13	4,09
Spreektaal thuis Nederlands (ref= anders dan Nederlands)	-1,60 ***	0,12	0,20	-1,37 ***	0,13	0,25
Eenoudergezin (ref=tweeoudergezin)	-0,28 ***	0,29	0,76	-0,90 **	0,31	0,41
Geslacht ouder (ref=vader)	-0,46 ***	0,13	0,63	-0,41 **	0,14	0,66
Aantal kinderen in gezin	0,04	0,05	1,04	-0,08	0,06	0,92
Intercept	-1,58 *	0,21	0,21	0,55	0,32	1,74

*p ≤ 0,05; **p ≤ 0,01; ***p ≤ 0,001 N=4622

Bron: Cohort Onderzoek OnderwijsLoopbanen 2013/2014

Vervolgens laten de resultaten zien (zie Tabel 1, Model 2) dat het opleidingsniveau van het ouderlijk gezin negatief samenhangt met de kans op laaggeletterdheid. Wanneer ouders één stapje hoger komen op de onderwijs ladder, neemt de kans op laaggeletterdheid ten opzichte van geletterdheid met 21% af. Ofwel, hoe hoger het opleidingsniveau, hoe kleiner de kans op laaggeletterdheid. Ook blijkt de arbeidsmarktparticipatie van ouders samen te hangen met laaggeletterdheid. Wanneer maar één ouder een baan heeft, is de kans op laaggeletterdheid 1,62 keer groter dan wanneer de ouders allebei een baan hebben. Voor ouders die beiden geen baan hebben is de kans op laaggeletterdheid ten opzichte van geletterdheid nog groter vergeleken met ouders die allebei een baan hebben, namelijk bijna 3 keer zo groot. Kortom, wanneer slechts één ouder een baan heeft of wanneer in een huishouden beide ouders geen baan hebben, is de kans op laaggeletterdheid groter. Let wel, het al dan niet een baan hebben is van invloed ongeacht het opleidingsniveau van de ouder(s). Dat wil zeggen dat de relatie tussen arbeidsmarktparticipatie en laaggeletterdheid niet (volledig) verklaard kan worden door het opleidingsniveau.

In lijn met eerder onderzoek laten de resultaten in Tabel 1 zien dat de relaties tussen migratieachtergrond en de spreektaal thuis en laaggeletterdheid deels worden verklaard door de sociaal-economische positie van het gezin. Echter, ongeacht alle andere kenmerken van het ouderlijk gezin, zoals sociaal-economische positie of gezinssamenstelling, komt laaggeletterdheid vaker voor in gezinnen waarin minstens één van de ouders een migratieachtergrond heeft en/of een andere taal dan het Nederlands spreekt.²

2.3 Conclusie: wat kenmerkt de laaggeletterde ouder?

De eerste vraag die we in dit onderzoek willen beantwoorden is of er een relatie is tussen de sociaal-economische positie van het ouderlijk gezin en laaggeletterdheid van de betreffende ouder(s). Deze relatie blijkt inderdaad te bestaan. In lijn met eerder onderzoek stellen we vast dat lager opgeleide ouders vaker laaggeletterd zijn dan hoger opgeleide ouders. Verder blijkt dat ook arbeidsmarktparticipatie een belangrijke rol speelt; gezinnen waarin één ouder een baan heeft of

² Er zijn geen noemenswaardige verschillen in de resultaten wanneer we vaders en moeders afzonderlijk bestuderen.

waarin geen enkele ouder een baan heeft, worden vaker gekenmerkt door laaggeletterdheid dan gezinnen waarin twee ouders een baan hebben. Behalve dat ouders zonder baan vaker een lager opleidingsniveau hebben, en dit de oorzaak kan zijn van laaggeletterdheid, is er nog meer aan de hand. Zo is het waarschijnlijk dat sociale contacten en ontwikkeling van vaardigheden op de werkvloer een zelfstandige bijdrage leveren aan geletterdheid. Het hebben van een baan vergt vaak het op peil houden van lees- en schrijfvaardigheden, iets dat mogelijk minder snel zal gebeuren wanneer men geen baan heeft. In het algemeen kunnen we concluderen dat er voor gezinnen in Nederland een duidelijke relatie is tussen sociaal-economische positie en laaggeletterdheid. Zoals uit het literatuuroverzicht al blijkt, kunnen hier verschillende processen aan ten grondslag liggen. Een kortere onderwijsloopbaan en weinig Nederlandstalige contacten op de werkvloer kunnen laaggeletterdheid veroorzaken, versterken en/of in stand houden. Andersom kan laaggeletterdheid ook de aanleiding zijn geweest om de onderwijsloopbaan vroegtijdig te beëindigen, en het ouders hierdoor moeilijk maken om een baan te vinden en te houden.

Hoewel de sociaal-economische status van het ouderlijk gezin een belangrijk kenmerk is van laaggeletterdheid is het zeker niet de enige verklaring. In dit onderzoek is daarom ook gekeken naar andere individuele en demografische kenmerken van ouders. Zo blijkt de migratieachtergrond van ouders sterk samen te hangen met laaggeletterdheid. En hoewel de besproken literatuur suggereert dat dit vooral komt door het lagere opleidingsniveau van migranten, toont dit onderzoek aan dat deze verklaring niet dekkend is. Ook de spreektaal thuis speelt een rol; in laaggeletterde gezinnen wordt vaker een dialect of een andere taal dan het Nederlands gesproken. Daarnaast blijkt laaggeletterdheid minder vaak voor te komen in eenoudergezinnen dan in tweeoudergezinnen. Hoewel dit niet in overeenstemming is met eerder onderzoek, kunnen hiervoor een aantal mogelijke oorzaken aangewezen worden. Zo leidt laaggeletterdheid tot afhankelijkheid van mensen in de directe omgeving (Bohnen et al., 2004); laaggeletterden zijn bijvoorbeeld op hun partner aangewezen voor het invullen van formulieren. Laaggeletterden verlaten een partner mogelijk minder snel vanwege hun afhankelijkheid. Een andere mogelijke verklaring is dat laaggeletterden die er alleen voor staan meer genooddaakt zijn tot het leren of op peil houden van lees- en schrijfvaardigheden dan laaggeletterden die een partner hebben. De verantwoordelijkheid voor kinderen kan hierbij een doorslaggevende rol spelen. Naast deze inhoudelijke verklaringen kunnen natuurlijk ook methodologische aspecten een rol spelen. Toekomstig onderzoek zou hier meer duidelijkheid over kunnen geven. Tot slot, en in tegenstelling tot eerder onderzoek waaruit blijkt dat vrouwen vaker laaggeletterd zijn dan mannen (Houtkoop et al., 2012), vinden wij dat moeders een duidelijk kleinere kans hebben om laaggeletterd te zijn dan vaders. Ouderschap lijkt dus een onderscheidende rol te spelen wanneer het gaat om het vaststellen van kenmerken van laaggeletterdheid.

3 Laaggeletterde ouders en leesopvoeding

De leesopvoeding die ouders bieden speelt een belangrijke rol bij het overdragen van geletterdheid van de ene op de andere generatie (Notten, 2012). De leesvaardigheden van kinderen en jongeren worden in belangrijke mate bepaald door de ervaren leesopvoeding in het ouderlijk huis (Bus, Van IJendoorn, & Pellegrini, 1995; Sénéchal, LeFevre, Thomas, & Daley, 1998). De ouderlijke leesopvoeding bestaat uit het leesvoorbeeld, de leesinstructie en het leesaanbod dat ouders hun kinderen aanbieden (Notten, 2012).

Laaggeletterdheid kan niet alleen een probleem voor de ouders zelf zijn, maar ook voor hun kinderen. De kans bestaat namelijk dat ouders hun laaggeletterdheid doorgeven aan hun kinderen (Cooter, 2006); dit wordt ook wel intergenerationale laaggeletterdheid genoemd. Om meer inzicht te krijgen in de mogelijke intergenerationale overdracht van laaggeletterdheid zal in dit tweede deel van het onderzoek gekeken worden naar hoe de laaggeletterdheid van ouders samenhangt met de leesopvoeding die zij hun kinderen meegeven.

3.1 Literatuuroverzicht: laaggeletterde ouders en leesopvoeding

Het leesvoorbeeld

Wanneer ouders veel lezen, is de kans groot dat hun kinderen dit voorbeeldgedrag overnemen en ook meer gaan lezen (Notten, 2012). Uit onderzoek blijkt dat laaggeletterden minder gemotiveerd zijn om te lezen en vaker alleen lezen als het moet (Kordes, Feenstra, Partchev, Feskens, & De Graaf, 2012). Zij lezen dan ook minder vaak en minder verschillende vormen van geschreven teksten dan mensen die niet laaggeletterd zijn.

Sommige mensen lezen veel, anderen lezen minder of niet. Daar zijn verschillende verklaringen voor. Volgens de *informatieverwerkingstheorie* van Ganzeboom (1982) is lezen een vorm van complexe informatieverwerking. Boeken en andere geschreven teksten zijn een bron van nieuwe informatie en over het algemeen wordt het door mensen als plezierig ervaren om deze informatie tot zich te nemen. Het kan echter ook zijn dat het aanbod voor een individu te complex en chaotisch is om op te nemen en daardoor als onprettig wordt ervaren. Volgens deze argumentatie lezen laaggeletterden minder omdat zij minder goed in staat zijn om de complexiteit van teksten te verwerken. Dit komt in belangrijke mate door hun lage leesniveau (Houtkoop et al., 2012); zij beheersen de specifieke vaardigheid om te lezen minder goed en zijn minder geoefende lezers. Hierdoor zullen zij minder of zelfs helemaal geen plezier beleven aan lezen, en als gevolg hiervan ook minder gemotiveerd zijn om te lezen (Mol, 2010).

Ook de *theory of planned behaviour* (Ajzen, 1991; Stalpers, 2005) beargumenteert dat attitudes en gedrag samenhangen: wanneer mensen een negatieve attitude hebben ten aanzien van lezen, zullen zij hun gedrag hierop aanpassen en minder lezen. Uit deze theorie volgt dat laaggeletterden minder lezen omdat zij minder positieve attitudes hebben ten aanzien van lezen, minder sociale normen ervaren die lezen stimuleren, en zelf inschatten dat zij minder goed in staat zijn om te lezen. Deze afweging maakt dat zij beslissen om niet (meer) te lezen. Op basis hiervan is te verwachten dat ouders die laaggeletterd zijn – door een gebrek aan leesvaardigheden, leesplezier en leesmotivatie –

minder lezen, waardoor hun kinderen ook minder blootgesteld worden aan een positief leesvoorbeeld.

De leesbegeleiding

Een tweede belangrijk aspect van de leesopvoeding is de leesbegeleiding die ouders hun kinderen bieden (Leseman & De Jong, 1998). Voorlezen, en vooral interactief voorlezen, is erg belangrijk voor de ontwikkeling van taal- en leesvaardigheden van kinderen (Bus et al., 1995; Sénéchal et al., 1998; Weigel, Martin, & Bennett, 2006). Of ouders hun kinderen voorlezen of samen met hun kinderen lezen lijkt af te hangen van de leesvaardigheden en motivatie van ouders (Notten, 2012; Van Steensel & Lucassen, 2016). Volgens de *Self-Determination Theory* zijn er twee vormen van motivatie, namelijk intrinsieke en extrinsieke motivatie (Ryan & Deci, 2000). Intrinsieke motivatie ontstaat onder andere wanneer mensen het gevoel hebben bekwaam te zijn in iets (Ryan & Deci, 2000). Het is te verwachten dat laaggeletterde ouders vanwege hun beperkte leesvaardigheden niet het vertrouwen hebben dat zij bekwaam zijn in het voorlezen en het geven van leesinstructies aan hun kinderen (Houtkoop et al., 2012). Hierdoor zullen zij minder intrinsiek gemotiveerd zijn om hun kinderen leesinstructie te geven.

Naast intrinsiek gemotiveerd, kunnen mensen ook extrinsiek gemotiveerd zijn om dingen te doen. Zo kunnen ouders hun kind voorlezen omdat anderen verteld hebben dat dit belangrijk is voor de woordenschat van een kind, of omdat leerkrachten op school hen aangemoedigd hebben om dit te doen. Mensen worden met name extrinsiek gemotiveerd door anderen met wie zij zich verbonden voelen. Om er vervolgens voor te zorgen dat extrinsieke motivatie overgaat in intrinsieke motivatie, is het noodzakelijk dat mensen zich bekwaam voelen om dat gedrag te vertonen (Ryan & Deci, 2000). Of laaggeletterde ouders extrinsiek gemotiveerd worden om hun kinderen leesbegeleiding te geven, zal dus afhangen van de verbondenheid met mensen in hun omgeving en van de mate waarin deze omgeving ouders zal stimuleren. Met het oog op bekwaamheid zal het voor laaggeletterde ouders waarschijnlijk lastig zijn om hun extrinsieke motivatie om te zetten in intrinsieke motivatie, omdat zij zich minder zeker zullen voelen over hun (voor)leescapaciteiten. Wanneer ouders over minder leesvaardigheid beschikken, zullen zij naast het hebben van minder motivatie, ook minder goed in staat zijn hun kinderen te begeleiden bij het ontwikkelen van leesvaardigheden.

Laaggeletterde ouders kunnen ook een drempel ervaren om samen met hun kinderen te lezen, omdat zij zich schamen voor hun laaggeletterdheid. Uit een Amerikaanse studie, waarbij interviews zijn gehouden met laaggeletterden, blijkt dat 40% van hen schaamte voelt over het niet goed kunnen lezen en schrijven. Ruim 53% van deze ouders geeft aan hun kinderen niet te hebben verteld dat zij laaggeletterd zijn (Parikh, Parker, Nurss, Baker, & Williams, 1996). Dit geeft aan dat schaamte een belangrijke rol speelt bij laaggeletterden. De ouder-kind-interactie op het gebied van lezen en schrijven kan hierdoor minder goed of geheel afwezig zijn. Een gevolg hiervan is een grotere kans op het overdragen van laaggeletterdheid van ouder(s) op kind.

Het leesaanbod

Het derde onderdeel van de ouderlijke leesopvoeding betreft het leesaanbod. Ouders kunnen hun kind de mogelijkheid bieden om met verschillende soorten geschreven materiaal in aanraking te komen (Leseman & De Jong, 1998), bijvoorbeeld met boeken die in huis aanwezig zijn of door het bezoeken van een bibliotheek. Omdat laaggeletterde ouders weinig gemotiveerd en niet voldoende

vaardig zijn om zelf te lezen, is het aannemelijk dat zij niet veel leesmateriaal in huis hebben en niet vaak een bezoek brengen aan de bibliotheek. Uit onderzoek blijkt inderdaad dat meer dan twee derde van de laaggeletterden nooit de bibliotheek bezoekt (Houtkoop et al., 2012). Wel zijn meer dan de helft van de laaggeletterden die de bibliotheek bezoeken ouders (Buisman & Allen, 2015). Het ontbreken van het leesaanbod en het weinig of niet in contact brengen van kinderen met leesmateriaal, als onderdeel van de leesopvoeding, draagt direct bij aan een vergrote kans op intergenerationale overdracht van laaggeletterdheid (Cooter, 2006).

Of laaggeletterdheid overgedragen wordt op kinderen, zal voor een deel afhangen van de leesopvoeding die laaggeletterde ouders hanteren. Dit onderzoek zal zich richten op de laatste twee besproken aspecten van leesopvoeding: de leesbegeleiding die ouders bieden en het leesaanbod. De volgende onderzoeksvraag zal worden beantwoord: *Wat kenmerkt de leesopvoeding van laaggeletterde ouders?*

3.2 Resultaten van het onderzoek: laaggeletterde ouders en leesopvoeding

Meetinstrument leesopvoeding en methode van onderzoek

Leesopvoeding is in dit onderzoek gemeten op basis van drie afzonderlijke activiteiten: voorlezen, samen lezen en samen naar de bibliotheek gaan. Aan de ouders zijn de volgende vragen gesteld: In hoeverre komt het voor dat u of uw partner (a) samen met het kind een (prenten)boek of strip lezen? (b) het kind voorlezen? (c) samen met het kind naar de bibliotheek gaan? Ouders konden daarbij kiezen uit de volgende antwoordcategorieën: (0) elke dag, (1) paar keer per week, (2) paar keer per maand en (3) (bijna) nooit. Voor deelvraag 2 is in verband met de onderlinge vergelijkbaarheid besloten de variabelen te dichotomiseren. De variabelen *samen lezen* en *voorlezen* meten dan of ouders deze activiteiten (1) 'elke dag' of (0) '(bijna) nooit tot een paar keer per week' ondernemen.³ *Samen naar de bibliotheek* is een activiteit waarvan het minder voor de hand ligt dat deze dagelijks plaatsvindt. De variabele geeft weer of ouders dit (1) 'een paar keer per maand of vaker' of (0) (bijna) nooit doen. Van de deelnemende ouders leest ongeveer 43% dagelijks samen met hun kind; ongeveer 55% van de ouders leest dagelijks voor; 57% van de ouders gaat wel eens naar de bibliotheek met hun kind. Voor meer informatie over de gebruikte data en meetinstrumenten zie Appendix A.

Door middel van logistische regressieanalyse (Menard, 2002) is gekeken naar de relatie tussen de mate van geletterdheid van het ouderlijk gezin en achtereenvolgens het al dan niet dagelijks samen lezen, het al dan niet dagelijks voorlezen en het al dan niet samen bezoeken van de bibliotheek. De resultaten staan weergegeven in Tabel 2a, 2b en 2c. In de analyses zijn dezelfde kenmerken van het ouderlijk gezin opgenomen als bij deelvraag 1: de ouderlijke sociaal-economische status, de migratieachtergrond van de ouders en de taal die de ouders met hun kind spreken, het aantal kinderen in een gezin, of het een eenoudergezin betreft en het geslacht van de ouder. Dit zijn factoren waarvan in eerder onderzoek is aangetoond dat zij van invloed zijn op de leesopvoeding die

³ De huidige indeling in categorieën is gekozen vanwege de onderlinge vergelijkbaarheid van de drie vormen van leesopvoeding die hier bestudeerd worden. Conclusies rondom de relatie met laaggeletterdheid zijn echter hetzelfde wanneer samen lezen, voorlezen en bibliotheekbezoek als lineaire variabelen worden geanalyseerd. Daarom wordt in de beschrijving van de resultaten ook wel gesproken over het 'veel' en 'weinig' aanbieden van de betreffende activiteit.

ouders bieden (Bus et al., 2000; Karrass et al., 2003; Notten & Kraaykamp, 2009; Raikes et al., 2006). Door in de analyses rekening te houden met de invloed van deze ouder- en gezinskenmerken, kan vastgesteld worden in hoeverre de relatie tussen laaggeletterdheid en leesopvoeding hierdoor wordt verklaard. Voor beschrijvende statistieken van de gebruikte meetinstrumenten zie Appendix C.

Resultaten: laaggeletterde ouders en samen lezen

Uit de resultaten (zie Tabel 2a, Model 1) blijkt duidelijk dat er een relatie is tussen de geletterdheid van de ouders en het al dan niet veel samen lezen met hun kinderen. Wanneer ouders laaggeletterd zijn, neemt de verhouding van de kans op dagelijks samen lezen ten opzichte van minder vaak samen lezen met 49% af. Dus de kans dat laaggeletterde ouders vaak samen met hun kind lezen is significant kleiner dan bij hooggeletterde ouders. Dit geldt ook voor ouders die 'middengeletterd' zijn. Voor hen is de kans dat zij dagelijks samen lezen ten opzichte van minder vaak samen lezen 19% lager dan voor hooggeletterde ouders.

Ook een aantal controlekenmerken blijken samen te hangen met de frequentie van samen lezen. Zo blijkt de migratieachtergrond van de ouders van invloed te zijn. Kinderen van ouders met een migratieachtergrond hebben significant minder kans (24%) om dagelijks samen met hun ouders te lezen dan kinderen van Nederlandse ouders. Verder is in eenoudergezinnen de kans dat een ouder veel samen met het kind leest duidelijk kleiner dan in tweeoudergezinnen. Ook blijkt dat moeders vaker veel samen met hun kinderen lezen dan vaders. Tot slot is het aantal kinderen in een gezin ook van invloed op het al dan niet samen lezen. Met elk kind meer in een huishouden neemt de kans dat ouders dagelijks samen met het kind lezen met 7% af.

In een tweede Model (zie Tabel 2a, Model 2) is ook rekening gehouden met de sociaal-economische status van het ouderlijk gezin. Uit de resultaten blijkt dat de arbeidsmarktparticipatie van ouders niet samenhangt met het al dan niet veel samen lezen. Wel hangt het opleidingsniveau hier sterk mee samen. Hoe hoger het opleidingsniveau van ouders, hoe groter de kans dat zij veel samen met hun kinderen lezen. Belangrijk is dat er geen significant verschil meer gevonden wordt in het al dan niet samen lezen tussen middengeletterde ouders en hooggeletterde ouders. Dit betekent dat de relatie tussen gemiddeld geletterde ouders en het samen lezen voor een groot deel verklaard wordt door de sociaal-economische positie van het ouderlijk gezin. Voor laaggeletterde gezinnen geldt dit echter niet. Wel wordt de relatie tussen laaggeletterdheid en veel samen lezen minder sterk wanneer we rekening houden met de sociaal-economische positie van het gezin; dus deels lezen laaggeletterde ouders minder vaak samen met hun kind omdat ze lager opgeleid zijn. Duidelijk is echter dat laaggeletterde ouders minder vaak samen met hun kind lezen dan hooggeletterde ouders, ook ongeacht de sociaal-economische positie van het gezin, migratieachtergrond, gezinssamenstelling of geslacht van de ouder.

Tabel 2a: Logistische regressieanalyse met als afhankelijke variabele samen lezen

	Model 1			Model 2		
	B	S.E.	Exp(b)	B	S.E.	Exp(b)
<i>Geletterdheid ouderlijk gezin</i>						
Laaggeletterde ouder(s) (ref= hooggeletterd)	-0,67 ***	0,14	0,51	-0,41 **	0,14	0,67
Middengeletterde ouder(s) (ref=hooggeletterd)	-0,21 **	0,07	0,81	-0,12	0,07	0,89
<i>Sociaaleconomische status ouderlijk gezin</i>						
Opleidingsniveau ouder(s)				0,14 ***	0,02	1,15
Eén ouder een baan (ref= beide ouders een baan)				0,04	0,08	1,04
Ouder(s) geen baan (ref= beide ouders een baan)				0,12	0,2	1,13
<i>Overige kenmerken ouderlijk gezin</i>						
Ouder(s) met migratieachtergrond (ref= Nederlandse achtergrond)	-0,27 ***	0,08	0,76	-0,29 ***	0,08	0,75
Spreektaal thuis Nederlands (ref= anders dan Nederlands)	0,1	0,11	1,1	0,07	0,11	1,07
Eenoudergezin (ref= tweeoudergezin)	-0,49 ***	0,15	0,61	-0,45 **	0,16	0,64
Geslacht ouder (ref= vader)	0,3 **	0,1	1,35	0,33 ***	0,1	1,4
Aantal kinderen in gezin	-0,07 *	0,04	0,93	-0,08 *	0,04	0,93
Intercept	-0,27	0,16	0,76	-1,79 *	0,26	0,17

*p ≤ 0,05; **p ≤ 0,01; ***p ≤ 0,001 N=4182

Bron: Cohort Onderzoek OnderwijsLoopbanen 2013/2014

Resultaten: laaggeletterde ouders en voorlezen

Als tweede is gekeken naar de relatie tussen laaggeletterdheid van de ouders en de kans dat zij hun kinderen dagelijks voorlezen. Uit de resultaten (Tabel 2b, Model 1) blijkt dat zowel laaggeletterde ouders als middengeletterde ouders hun kinderen minder vaak voorlezen dan hooggeletterde ouders. Voor laaggeletterde ouders is de kans op dagelijks voorlezen ten opzichte van minder vaak voorlezen 56% lager dan voor hooggeletterde ouders.

De kans dat ouders met een migratieachtergrond hun kinderen dagelijks voorlezen is ongeveer 32% kleiner dan bij ouders met een Nederlandse achtergrond. Ook blijkt de spreektaal thuis samen te hangen met de frequentie van het voorlezen. Ouders die met hun kind overwegend Nederlands praten, lezen vaker voor dan ouders die met hun kinderen thuis dialect of een andere taal dan Nederlands spreken. Daarnaast blijkt het aantal kinderen in het gezin ook van invloed te zijn op de kans dat ouders hun kinderen veel voorlezen. Hoe groter het gezin, hoe kleiner de kans dat ouders hun kinderen voorlezen. Dit geldt ook voor eenoudergezinnen. In deze gezinnen is de kans dat er dagelijks voorgelezen wordt 44% lager dan in tweeoudergezinnen. In lijn met eerder onderzoek stellen we vast dat moeders vaker voorlezen dan vaders.

Tabel 2b: Logistische regressieanalyse met als afhankelijke variabele voorlezen

	Model 1			Model 2		
	B	S.E.	Exp(b)	B	S.E.	Exp(b)
<i>Geletterdheid ouderlijk gezin</i>						
Laaggeletterde ouder(s) (ref= hooggeletterd)	-0,82 ***	0,13	0,44	-0,51 ***	0,14	0,6
Middengeletterde ouder(s) (ref= hooggeletterd)	-0,19 **	0,07	0,83	-0,07	0,07	0,93
<i>Sociaaleconomische status ouderlijk gezin</i>						
Opleidingsniveau ouder(s)				0,19 ***	0,02	1,2
Eén ouder een baan (ref= beide ouders een baan)				0,11	0,08	1,11
Ouder(s) geen baan (ref= beide ouders een baan)				0,22	0,19	1,24
<i>Overige kenmerken ouderlijk gezin</i>						
Ouder(s) met migratieachtergrond (ref= Nederlandse achtergrond)	-0,39 ***	0,08	0,68	-0,42 ***	0,08	0,66
Spreektaal thuis Nederlands (ref= anders dan Nederlands)	0,35 ***	0,11	1,41	0,33 **	0,11	1,39
Eenoudergezin (ref=tweeoudergezin)	-0,58 ***	0,15	0,56	-0,57 ***	0,16	0,56
Geslacht ouder (ref=vader)	0,24 *	0,09	1,27	0,28 **	0,09	1,33
Aantal kinderen in gezin	-0,12 ***	0,04	0,89	-0,12 ***	0,04	0,89
Intercept	0,22	0,16	1,25	-1,75 ***	0,25	0,17

*p ≤ 0,05; **p ≤ 0,01; ***p ≤ 0,001 N=4182

Bron: Cohort Onderzoek OnderwijsLoopbanen 2013/2014

In een tweede model (Tabel 2b, Model 2) kijken we ook naar de rol van de sociaal-economische status van het ouderlijk gezin in de relatie tussen geletterdheid en voorlezen. Er wordt geen invloed gevonden van arbeidsmarktparticipatie op het al dan niet veel voorlezen. Wel blijkt het opleidingsniveau sterk samen te hangen met voorlezen. Hoe hoger het opleidingsniveau, hoe groter de kans dat ouders hun kinderen dagelijks voorlezen. Belangrijk is dat nog steeds blijkt dat laaggeletterde ouders minder kans hebben om hun kind veel voor te lezen dan geletterde ouders, maar het verschil tussen middengeletterde ouders en geletterde ouders bestaat niet meer. Dus evenals bij samen lezen blijkt dat laaggeletterdheid samenhangt met een kleinere kans dat kinderen dagelijks voorgelezen worden en dat dit deels, maar zeker niet geheel, verklaard wordt door de sociaal-economische positie van het ouderlijk gezin.

Resultaten: laaggeletterde ouders en samen de bibliotheek bezoeken

Tot slot is gekeken naar de relatie tussen laaggeletterdheid van de ouders en het samen met het kind bezoeken van de bibliotheek. Uit de resultaten (zie Tabel 2c) blijkt dat voor middengeletterde ouders de kans om samen de bibliotheek te bezoeken 24% lager is dan voor hooggeletterde ouders. Opmerkelijk is dat er geen significant verschil gevonden wordt tussen laaggeletterde ouders en hooggeletterde ouders. Laaggeletterde ouders bezoeken ongeveer net zo vaak met hun kind de bibliotheek als hooggeletterde ouders.⁴ Ook hier is weer rekening gehouden met een aantal demografische gezinskenmerken. Van deze overige gezinskenmerken hangt alleen de migratieachtergrond van de ouders significant samen met het al dan niet veel samen bezoeken van de bibliotheek. De kans dat ouders samen met hun kind de bibliotheek bezoeken is voor ouders met een migratieachtergrond 1,2 keer zo groot als voor autochtone Nederlandse ouders.

⁴ Een additionele analyse (niet getoond) waarin alleen de relatie tussen geletterdheid en bibliotheekbezoek wordt getoetst, leidt tot dezelfde conclusie.

Tabel 2c: Logistische regressieanalyse met als afhankelijke variabele samen naar de bibliotheek

	Model 1			Model 2		
	B	S.E.	Exp(b)	B	S.E.	Exp(b)
<i>Geletterdheid ouderlijk gezin</i>						
Laaggeletterde ouder(s) (ref= hooggeletterd)	-0,07	0,13	0,93	0,01	0,13	1,01
Middengeletterde ouder(s) (ref= hooggeletterd)	-0,27 ***	0,07	0,76	-0,24 ***	0,07	0,79
<i>Sociaaleconomische status ouderlijk gezin</i>						
Opleidingsniveau ouder(s)				0,06 ***	0,02	1,06
Eén ouder een baan (ref= beide ouders een baan)				0,06	0,08	1,06
Ouder(s) geen baan (ref= beide ouders een baan)				0,37 *	0,18	1,44
<i>Overige kenmerken ouderlijk gezin</i>						
Ouder(s) met migratieachtergrond (ref= Nederlandse achtergrond)	0,21 **	0,08	1,24	0,20 *	0,08	1,22
Spreektaal thuis Nederlands (ref= anders dan Nederlands)	-0,17	0,11	0,84	-0,18	0,11	0,84
Eenoudergezin (ref= tweeeoudergezin)	-0,2	0,14	0,82	-0,21	0,15	0,81
Geslacht ouder (ref= vader)	0,05	0,09	1,05	0,06	0,09	1,07
Aantal kinderen in gezin	0,04	0,03	1,04	0,03	0,04	1,03
Intercept	0,34 *	0,15	1,41	-0,28	0,23	0,76

*p ≤ 0,05; **p ≤ 0,01; ***p ≤ 0,001 N=4182

Bron: Cohort Onderzoek OnderwijsLoopbanen 2013/2014

In een tweede model (Tabel 2c, Model 2) is ook rekening gehouden met de sociaal-economische status van het ouderlijk gezin. Uit de resultaten blijkt dat hoe hoger opgeleid de ouders zijn, hoe groter de kans is dat zij met hun kinderen de bibliotheek bezoeken. Arbeidsmarktparticipatie blijkt bij het bezoeken van de bibliotheek enigszins van belang. Voor ouders die beiden geen baan hebben geldt dat de verhouding van de kans van het veel samen bezoeken van de bibliotheek ten opzichte van het weinig samen bezoeken van de bibliotheek 1,4 keer groter is dan voor ouders die allebei een baan hebben. Dit heeft echter geen grote gevolgen voor de relatie tussen de geletterdheid van de ouders en de kans om samen met het kind de bibliotheek te bezoeken. Voor middengeletterde ouders geldt dat de kans om samen met hun kind de bibliotheek te bezoeken significant kleiner is dan voor hooggeletterde ouders, en deze relatie wordt slechts in kleine mate verklaard door de sociaal-economische positie van het ouderlijk gezin.

3.3 Conclusie: laaggeletterde ouders en leesopvoeding

Al met al blijkt uit de resultaten dat laaggeletterde ouders minder vaak samen met hun kind lezen en hun kind minder vaak voorlezen dan geletterde ouders. Wat betreft het samen met het kind bezoeken van de bibliotheek geldt dat middengeletterde ouders dit minder vaak doen dan hooggeletterde ouders, maar dat er geen significant verschil is tussen laaggeletterde en hooggeletterde ouders. Laaggeletterde ouders blijken dus ongeveer even vaak met hun kinderen naar de bibliotheek te gaan als hooggeletterde ouders. Wat betreft het samen bezoeken van de bibliotheek geldt dat vooral middengeletterde ouders hierin achterblijven. Deze groep ouders zou wellicht nog meer gestimuleerd kunnen worden om samen met hun kind naar de bibliotheek te gaan. Omdat blijkt dat de laaggeletterde ouder wel degelijk de weg heeft gevonden naar de bibliotheek, is dit mogelijk een goede plek om de laaggeletterde ouder te benaderen voor eventuele ondersteuning bij het samen lezen en voorlezen thuis. Ook zouden ouders via deze ingang aangespoord kunnen worden om een cursus te volgen waarin zij hun eigen lees- en schrijfvaardigheden ontwikkelen.

Duidelijk is dat de overwegend negatieve relatie tussen laaggeletterdheid en leesopvoeding voor een deel verklaard kan worden door specifieke ouder- en gezinskenmerken, zoals opleidingsniveau en

arbeidsmarktparticipatie. Daarnaast blijkt uit dit onderzoek dat een migratieachtergrond en het thuis spreken van een andere taal dan het Nederlands niet alleen gerelateerd is aan laaggeletterdheid (zie Tabel 1), maar dat in deze gezinnen ook minder wordt voor- en samen gelezen. Met deze kennis kan beleid om zowel de laaggeletterde ouder(s) als de betrokken kinderen te ondersteunen bij leesbevordering beter toegespitst worden. Belangrijk is echter te beseffen dat door hierop in te spelen niet alle laaggeletterde ouders (en hun kinderen) meer bekend worden met leesopvoeding. Hoewel de sociaal-economische positie van het ouderlijk gezin en onder andere het al dan niet hebben van een migratieachtergrond duidelijk een rol spelen in het verklaren van de relatie, blijft er ook een direct verband tussen laaggeletterdheid en leesopvoeding bestaan. Dit suggereert dat er naast de gezinskenmerken die hier geanalyseerd zijn, ook nog andere factoren zijn die een invloed hebben op de leesopvoeding door laaggeletterde ouders. Hierbij valt te denken aan de eerder genoemde rol van motivatie en negatieve leeservaringen, een negatief zelfbeeld of schaamte, maar wellicht ook aan het ontbreken van een positieve stimulans vanuit sociale netwerken.

4 Laaggeletterde ouders en de onderwijsprestaties van hun kinderen

Het gezin waarin een kind opgroeit is van groot belang voor zijn of haar onderwijsprestaties. Zo krijgen kinderen uit een hoger sociaaleconomisch milieu vaak meer ouderlijke hulpbronnen mee, waardoor zij op school een voorsprong hebben (Luyten et al., 2003; Kloosterman et al., 2010). Ook de mate van geletterdheid binnen het ouderlijk gezin zal naar verwachting invloed uitoefenen op de schoolloopbaan van kinderen. Voor zover bekend zijn er nog geen empirische studies gedaan specifiek naar de relatie tussen de laaggeletterdheid van ouders en de onderwijsprestaties van hun kinderen op het gebied van taal. Dit onderzoek heeft echter al verschillende kenmerken van laaggeletterdheid in het ouderlijk gezin blootgelegd, die naar alle waarschijnlijkheid ook samenhangen met de taalprestaties van kinderen op school. In de komende paragrafen zal hier dieper op worden ingegaan en worden veronderstelde relaties getoetst.

4.1 Literatuuroverzicht: laaggeletterde ouders en de onderwijsprestaties van hun kinderen

Bij het beantwoorden van de eerste onderzoeksvraag hebben we laten zien dat de laaggeletterdheid van ouders samenhangt met een lager opleidingsniveau en minder arbeidsmarktparticipatie. Ook een migratieachtergrond en het spreken van een andere taal (dan het Nederlands) thuis hangen samen met laaggeletterdheid in het ouderlijk gezin. Uit eerder onderzoek blijkt dat deze gezinskenmerken ook aantoonbaar samenhangen met de onderwijsprestaties van kinderen in Nederland. Zo blijken een lager opleidingsniveau en een migratieachtergrond van ouders negatief samen te hangen met de taalontwikkeling en schoolprestaties van hun kinderen (Driessen, 2002; Davis-Kean, 2005; Kloosterman et al., 2010; White & Kaufman, 1997). Ook wanneer er voornamelijk een andere taal dan het Nederlands gesproken wordt thuis, blijven de taalprestaties van kinderen gemiddeld genomen achter (Driessen, 2015). Sommige onderzoeken laten zien dat de taal die in het ouderlijk huis wordt gesproken een negatieve invloed heeft op de taalvaardigheid van basisschoolkinderen (Kleijnen, 2016): kinderen die met hun ouders alleen een andere taal dan het Nederlands spreken, presteren slechter op het gebied van spelling dan kinderen die thuis Nederlands spreken, presteren slechter op het gebied van spelling dan kinderen die thuis Nederlands, of Nederlands gecombineerd met een andere taal, spreken. Ander onderzoek toont echter aan dat de verbale beheersing van de Nederlandse taal door de ouders geen invloed heeft op de onderwijsprestaties van hun kinderen op het gebied van taal (Oomens, Driessen, & Scheepers, 2003).

In het tweede deel van dit onderzoek is aangetoond dat laaggeletterde ouders hun kinderen minder leesopvoeding aanbieden dan hooggeletterde ouders. Eerder onderzoek toont aan dat de leesopvoeding in het ouderlijk gezin een belangrijke bijdrage levert aan de schoolloopbaan van kinderen (De Jong & Leseman, 2001; Kloosterman et al., 2010; Notten, 2016). Zo presteren kinderen van wie de ouders regelmatig lezen beter op school dan kinderen bij wie dat thuis minder of niet het geval is (Notten, 2012). Hoe meer talige activiteiten ouders ondernemen met hun kinderen, hoe beter de taalprestaties van de kinderen. Dit kunnen activiteiten zijn zoals samen boekjes bekijken, voorlezen en verhaaltjes vertellen (Oomens et al., 2003). Kinderen op jonge leeftijd voorlezen, zorgt ervoor dat hun woordenschat en leesvaardigheid verbeteren (Bus et al., 1995). Wanneer ouders weinig van dergelijke activiteiten ondernemen, bijvoorbeeld omdat zij laaggeletterd zijn, zullen hun

kinderen hierdoor minder goed presteren op school. Op basis hiervan is het aannemelijk dat kinderen uit laaggeletterde gezinnen het minder goed doen op school dan kinderen van wie de ouders middengeletterd of hooggeletterd zijn.

Een theoretische verklaring voor de invloed van zowel sociaal-economische achtergrond als leesopvoeding op de onderwijsprestaties is te vinden in het *investment model* van Conger en Dogan (2008) en in de *sociale en culturele reproductietheorie* van Bourdieu (1977). Beide theorieën beargumenteren dat ouders bewust en onbewust investeren in het schoolsucces van hun kinderen. Het *investment model* is gebaseerd op het idee dat gezinnen met meer economische hulpbronnen deze kunnen investeren in hun kinderen door een stimulerende thuisomgeving voor het kind te creëren (Conger & Dogan, 2008), bijvoorbeeld door het aanschaffen van kinderboeken, maar ook door het bekostigen van bijlessen of huiswerkbegeleiding. Bourdieu veronderstelt in zijn *sociale en culturele reproductietheorie* dat naast financiële middelen ook culturele hulpbronnen een belangrijke rol spelen. Culturele kennis, vaardigheden en attitudes worden overgedragen van ouder op kind en dit gebeurt al in de vroege kinderjaren (Bourdieu, 1977). Door het doorgeven van deze ouderlijke hulpbronnen, zoals taal- en leescompetenties, zullen de kinderen makkelijker kunnen voldoen aan de eisen wat betreft het niveau maar ook aan de normen en waarden op school. Wanneer kinderen thuis niet gestimuleerd worden om te lezen, zullen zij minder goed in staat zijn zich de schoolcultuur eigen te maken, waardoor hun prestaties minder goed zullen zijn (Leseman & De Jong, 1998). Er is dus op basis van zowel theorie als empirisch onderzoek een sterke samenhang te verwachten tussen sociaal-economische status, leesopvoeding, laaggeletterdheid en schoolprestaties van kinderen. Tot nu toe is gesproken over de effecten van geletterdheid in het gezin op de onderwijsprestaties van kinderen in het algemeen. Dit onderzoek richt zich echter specifiek op de onderwijsprestaties van kinderen uit groep 2 op het gebied van taal en zal hier meer duidelijkheid in geven door de volgende onderzoeksvraag te beantwoorden: *'In hoeverre heeft het opgroeien in een gezin met laaggeletterde ouders invloed op de taalprestaties van een kind in groep 2?'*

4.2 Resultaten van het onderzoek: laaggeletterde ouders en de taalprestaties van hun kinderen

Meetinstrument taalprestaties en methode van onderzoek

In dit onderzoek worden onderwijsprestaties op het gebied van taal gemeten aan de hand van de toets *Taal voor kleuters*. De gebruikte taaltoets is onderdeel van het leerlingvolgsysteem van Cito, waarvan steeds de LOVS-versie is gebruikt. Voor de COOL-meting is bij leerlingen de M-versie (midden schooljaar) van de toetsen afgenomen. Voor uitgebreidere informatie over de toetsen verwijzen we naar www.cito.nl (Driessen et al., 2015). De toets *Taal voor kleuters* is bedoeld voor de oudste kleuters. De kinderen waren gemiddeld 5,7 jaar oud bij afname. De toets meet aspecten van de taalontwikkeling en de ontluikende geletterdheid van de kinderen. Zo worden onder andere het conceptueel bewustzijn en het metalinguïstisch bewustzijn getoetst. Voor meer informatie over de gebruikte data en meetinstrumenten zie Appendix A.

De relatie tussen laaggeletterdheid in het ouderlijk gezin en de taalprestaties van kinderen in groep 2 wordt getoetst door middel van multiniveau-analyse (Bosker & Snijders, 1990). Met deze methode wordt een mogelijke vertekening van de resultaten als gevolg van het feit dat meerdere kinderen op dezelfde school zitten, beperkt. In Tabel 3 worden de resultaten gepresenteerd. Er wordt rekening

gehouden met dezelfde kenmerken van het ouderlijk gezin als bij deelvraag 1 (Tabel 3, Model 1) en er wordt gekeken naar de rol van de leesopvoeding zoals getoetst in deelvraag 2 (Tabel 3, Model 2). Daarnaast wordt getoetst in hoeverre de rol van de leesopvoeding verschilt naar gelang de geletterdheid van ouders (Tabel 3, Model 3). Beschrijvende statistieken zijn te vinden in Appendix D.

Resultaten: laaggeletterde ouders en de taalprestaties van hun kinderen

Allereerst is gekeken naar de invloed van de geletterdheid van ouders op de taalprestaties van hun kinderen in groep 2 van het primair onderwijs. Uit de resultaten (zie Tabel 3, Model 1) komt naar voren dat kinderen van laaggeletterde en middengeletterde ouders slechter presteren op het gebied van taal dan kinderen van hooggeletterde ouders. Vergeleken met kinderen van hooggeletterde ouders scoren kinderen van laaggeletterde ouders significant lager op de taaltoets (ruim vier punten), rekening houdend met alle overige kenmerken van deze ouders. Dit geldt ook voor kinderen van middengeletterde ouders, maar in mindere mate (bijna twee punten). Dus ook wanneer rekening wordt gehouden met het opleidingsniveau van ouders, arbeidsmarktparticipatie, migratieachtergrond, spreektaal thuis, gezinssamenstelling en het aantal kinderen in het huishouden, scoren kinderen van laaggeletterde en middengeletterde ouders nog steeds lager op de taaltoets dan kinderen van hooggeletterde ouders.

In lijn met eerder onderzoek blijkt verder dat hoe hoger het opleidingsniveau van de ouders is, hoe beter de taalprestaties van hun kinderen zijn. Kinderen van ouders met een migratieachtergrond presteren minder goed op het gebied van taal dan kinderen van ouders zonder migratieachtergrond. Hetzelfde geldt wanneer er thuis met de kinderen vaker een andere taal wordt gesproken dan het Nederlands; die kinderen scoren significant lager op de taaltoets dan kinderen met wie thuis overwegend Nederlands wordt gesproken.

In een volgend model (Tabel 3, Model 2) is naast de eerder opgenomen kenmerken ook de leesopvoeding van de ouders meegenomen. Uit de resultaten blijkt dat de relatie tussen de mate van geletterdheid van de ouders en de taalprestaties wat in sterkte afneemt en dus enigszins wordt verklaard door de geboden leesopvoeding in het gezin. Kinderen uit laaggeletterde gezinnen presteren minder goed op school, onder meer doordat zij thuis minder leesopvoeding ervaren. Nog steeds, echter, scoren kinderen van laaggeletterde ouders significant lager op de taaltoets dan kinderen van hooggeletterde ouders. Voor kinderen van middengeletterde ouders geldt dit ook. Daarnaast blijkt, in overeenstemming met eerder onderzoek, dat kinderen die vaker worden voorgelezen beter presteren op de taaltoets. Ook geldt dat kinderen die samen met hun ouders naar de bibliotheek gaan significant hoger scoren op de taaltoets dan kinderen die (bijna) nooit samen met hun ouders naar de bibliotheek gaan. Dus ongeacht het feit of een kind in een hoog- of laaggeletterd gezin woont, is de relatie tussen voorlezen en het samen bezoeken van de bibliotheek en de taalontwikkeling positief en significant. Rekening houdend met alle overige factoren heeft het samen lezen met het kind geen invloed op de taalprestaties.⁵

Tot slot is in het laatste model (Tabel 3, Model 3) getoetst in hoeverre de positieve relatie tussen leesopvoeding en taalprestatie mogelijk verschilt tussen kinderen uit laag- en middengeletterde

⁵ Door additionele analyses zijn de cijfers in Model 2 niet identiek aan de resultaten in de beleidsnotitie *Leesbevordering in gezinnen met weinig leescultuur*. De conclusies zijn echter hetzelfde.

gezinnen en kinderen uit hooggeletterde gezinnen (interacties). Geen van de opgenomen interactievariabelen is echter significant. Dit betekent dat leesopvoeding voor ieder kind in groep 2 in dezelfde mate positief samenhangt met de taalprestaties, ongeacht de mate van geletterdheid in het ouderlijk gezin. Dus kinderen presteren beter op school wanneer ouders hun voorlezen en/of samen met hen naar de bibliotheek gaan, en dit geldt in dezelfde mate voor kinderen uit hoog- en laaggeletterde gezinnen. Om de taalprestaties van kinderen uit laaggeletterde gezinnen te stimuleren is het daarom waardevol om laaggeletterde ouders bewust te maken van de relevantie en inhoud van leesbevordering en hen te ondersteunen bij leesbevordering thuis.

Tabel 3: Multiniveau regressieanalyse met als afhankelijke variabele taalprestaties

	Model 1		Model 2		Model 3	
	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.
<i>Geletterdheid ouders</i>						
Laaggeletterde ouder(s) (ref= hooggeletterd)	-4,03 ***	0,71	-3,86 ***	0,71	-2,12	1,89
Middengeletterde ouder(s) (ref= hooggeletterd)	-1,88 ***	0,38	-1,80 ***	0,38	-1,84	1,30
<i>Leesopvoeding ouders</i>						
Samen lezen			-0,25	0,26	-0,35	0,34
Voorlezen			1,03 ***	0,28	1,20 **	0,38
Samen naar de bibliotheek (ref= nooit samen naar bibliotheek)			1,03 **	0,34	1,03 *	0,44
<i>Sociaaleconomische status ouderlijk gezin</i>						
Opleidingsniveau ouder(s)	0,81 ***	0,09	0,74 ***	0,09	0,74 ***	0,09
Eén ouder een baan (ref= beide ouders een baan)	-0,42	0,40	-0,42	0,40	-0,42	0,40
Ouder(s) geen baan (ref= beide ouders een baan)	-0,95	0,98	-1,09	0,97	-1,08	0,98
<i>Overige kenmerken ouderlijk gezin</i>						
Ouder(s) met migratieachtergrond (ref= Nederlandse achtergrond)	-1,48 ***	0,44	-1,41 ***	0,44	-1,42 ***	0,44
Spreektaal thuis Nederlands (ref= anders dan Nederlands)	1,63 **	0,60	1,60 **	0,60	1,65 **	0,60
Eenoudergezin (ref= tweeloudergezin)	0,02	0,81	0,18	0,81	0,20	0,81
Geslacht ouder (ref= vader)	-0,18	0,48	-0,25	0,48	-0,22	0,48
Aantal kinderen in gezin	-0,35	0,18	-0,31	0,18	-0,30	0,18
<i>Interacties geletterdheid*leesopvoeding</i>						
Samen lezen* laaggeletterd					0,02	0,93
Samen lezen* middengeletterd					0,25	0,58
Voorlezen* laaggeletterd					-0,75	0,89
Voorlezen* middengeletterd					-0,22	0,62
Samen bibliotheek* laaggeletterd					-0,32	1,26
Samen bibliotheek* middengeletterd					0,10	0,75
Intercept	59,87 ***	1,30	58,04 ***	1,37	57,72 ***	1,49

*p ≤ 0,05; **p ≤ 0,01; ***p ≤ 0,001 N=3915

Bron: Cohort Onderzoek OnderwijsLoopbanen 2013/2014

4.3 Conclusie: laaggeletterde ouders en de taalprestaties van hun kinderen

De algemene conclusie is dat kinderen die opgroeien in gezinnen met laaggeletterde ouders minder goed presteren op school op het gebied van taal dan kinderen die opgroeien in hooggeletterde gezinnen. Een deel van deze relatie wordt verklaard door de sociaal-economische status van het gezin, en dan vooral het opleidingsniveau van de ouders, en overige gezinskenmerken zoals een migratieachtergrond. Duidelijk is dat kinderen in groep 2 uit laag- maar ook uit middengeletterde gezinnen lager scoren op taaltoetsen dan kinderen van wie de ouders hooggeletterd zijn. De leesopvoeding speelt ook een rol in dit mechanisme; de geboden leesopvoeding verklaart een deel van de relatie tussen laaggeletterdheid en taalprestaties. Dus kinderen uit laaggeletterde gezinnen presteren deels minder goed op school doordat er thuis minder leesbevordering is.

Ongeacht de geletterdheid van een gezin stimuleert voorlezen en samen naar de bibliotheek gaan echter de taalprestaties van kinderen in groep 2 van het primair onderwijs. Daarnaast blijkt dat leesopvoeding in de vorm van voorlezen en samen de bibliotheek bezoeken een even belangrijke positieve stimulans is voor kinderen uit laag- en middengeletterde gezinnen als voor kinderen uit hooggeletterde gezinnen. Dit onderstreept het belang van het ondersteunen van lager geletterde ouders bij leesbevorderingsactiviteiten thuis.

5 Een beeld van de laaggeletterde ouder – Conclusie

De onderzoeksvragen die in dit onderzoek centraal stonden, zijn (1) *Wat kenmerkt laaggeletterde ouders?* (2) *Wat kenmerkt de leesopvoeding van laaggeletterde ouders?* (3) *Wat is de invloed van het opgroeien in een gezin met laaggeletterde ouders op de taalprestaties van een kind?*

Met betrekking tot de eerste onderzoeksvraag kunnen we concluderen dat sociaal-economische kenmerken, zoals een lager opleidingsniveau of het niet hebben van een baan, positief samenhangen met laaggeletterdheid. Ook demografische kenmerken blijken relevant: zo zijn ouders met een migratieachtergrond en een spreektaal thuis anders dan het Nederlands vaker laaggeletterd. Duidelijk is echter ook dat een veel gehanteerd signaleringsinstrument voor laaggeletterdheid, namelijk het opleidingsniveau van een persoon, geen volledige verklaring vormt. Ook lijken eerder gevonden kenmerken van volwassen laaggeletterden niet altijd te gelden voor ouders. Het is aan te bevelen dat toekomstig onderzoek zich ook op alternatieve verklaringen voor laaggeletterdheid zal richten, met specifieke aandacht voor de groep laaggeletterde ouders.

De tweede onderzoeksvraag kijkt naar de leesopvoeding van laaggeletterde ouders. Hier kan worden geconcludeerd dat er een overwegend negatieve relatie bestaat tussen laaggeletterdheid en het aanbieden van leesopvoeding. Laaggeletterde ouders lezen minder vaak samen met hun kind en lezen ook minder voor. Wat betreft het bezoeken van de bibliotheek samen met de kinderen geldt dat laaggeletterde ouders dit even vaak doen als hooggeletterde ouders. De bibliotheek zou daarom een goede ingang kunnen zijn om laaggeletterde ouders meer bewust te maken van het belang van leesbevordering en om hen te ondersteunen bij de uitvoering hiervan. De relatie tussen laaggeletterdheid en leesopvoeding kan slechts deels worden verklaard door de sociaal-economische en demografische kenmerken van een gezin.

Tot slot is gekeken naar laaggeletterdheid in relatie tot de onderwijsprestaties van kinderen in groep 2 op het gebied van taal. Hier kan worden geconcludeerd dat kinderen van laaggeletterde ouders minder goed presteren op het gebied van taal dan kinderen met geletterde ouders. Deze relatie kan deels verklaard worden door de sociaal-economische positie van een gezin en de leesopvoeding die ouders hanteren. De leesopvoeding heeft echter een even sterk effect op de taalprestaties van kinderen uit laaggeletterde en geletterde gezinnen. Dus ook lager geletterde ouders kunnen de taalprestaties van hun kinderen bevorderen door hun kinderen voor te lezen of samen met hen naar de bibliotheek te gaan. Ondersteuning van laaggeletterde ouders bij de leesopvoeding lijkt een middel om de intergenerationele overdracht van laaggeletterdheid te beperken.

Dit onderzoek heeft veel kenmerken van het laaggeletterde gezin blootgelegd, zodat zowel laaggeletterde ouders als hun kinderen beter en gericht ondersteund kunnen worden. Om nog meer inzicht te krijgen zou toekomstig onderzoek zich kunnen richten op verdere verdieping en alternatieve verklaringen voor laaggeletterdheid en de intergenerationele overdracht hiervan. Daarbij zou ook gekeken kunnen worden naar schoolloopbanen en naar welke schoolkenmerken een mogelijk ondersteunende rol kunnen spelen voor kinderen uit laaggeletterde gezinnen.

Literatuurlijst

- Ajzen, I. (1991). The theory of planned behaviour. *Organizational Behaviour and Human Decision Processes*, 50(2), 179-211.
- Algemene Rekenkamer (2016). *Aanpak van laaggeletterdheid*. Verkregen via: www.rekenkamer.nl/Publicaties/Onderzoeksrapporten/Introducties/2016/04/Aanpak_van_laaggeletterdheid.
- Baay, P., Buisman, M., & Houtkoop, W. (2015). *Laaggeletterden: achterblijvers in de digitale wereld?* Den Haag: Stichting Lezen & Schrijven.
- Becker, B. (2014). How often do you play with your child? The influence of parents' cultural capital on the frequency of familial activities from age three to six. *European Early Childhood Education Research Journal*, 22(1), 4-13.
- Blaupot, H., Brinke, F. ten, Speerstra, F., & Takens, H. (2017). *Het werkend alternatief voor Noord-Nederland. De noordelijke aanpak maakt het verschil*. Groningen: Sociaal Economische Raad Noord-Nederland.
- Bohenn, E., Ceulemans, C., Guchte, C. van de, Kurvers, J., & Tendeloo, T. van (2004). *Laaggeletterd in de Lage Landen: Hoge prioriteit voor beleid*. Den Haag: Nederlandse Taalunie.
- Bosker, R. J., & Snijders, T. A. (1990). Statistische aspecten van multi-niveau onderzoek. *Tijdschrift voor Onderwijsresearch*, 15 (5), 317-329.
- Bourdieu, P. (1977). *Cultural reproduction and social reproduction*. In J. Karabel & A. H. Halsey (Eds.), *Power and Ideology in Education* (pp. 487-511). New York: Oxford University Press.
- Buisman, M., & Allen, J. (2015). *Rapport Onderzoek laaggeletterden. Kansen voor bibliotheken om laaggeletterden te bereiken*. Den Haag: Koninklijke Bibliotheek.
- Buisman, M., Allen, J., Fouarge, D., Houtkoop, W., & Velden, R. van der (2013). *PIAAC: Kernvaardigheden voor werk en leven. Resultaten van de Nederlandse survey 2012. 's-Hertogenbosch: Expertisecentrum Beroepsonderwijs*.
- Buisman, M., & Houtkoop, W. (2014). *Laaggeletterdheid in kaart*. Den Bosch/Utrecht: Ecbo/Stichting Lezen & Schrijven.
- Bus, A. G., IJzendoorn, M. H. van, & Pellegrini, A. D. (1995). Joint book reading makes for success in learning to read: A meta-analysis on intergenerational transmission of literacy. *Review of educational research*, 65(1), 1-21.
- Bus, A. G., Leseman, P. P., & Keultjes, P. (2000). Joint book reading across cultures: A comparison of Surinamese-Dutch, Turkish-Dutch, and Dutch parent-child dyads. *Journal of Literacy Research*, 32(1), 53-76.
- Coumans, M. (2008). *Alleenstaande moeders op de arbeidsmarkt*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Christoffels, C., Baay, P., Bijlsma, I., & Levels, M. (2016). *Over de relatie tussen laaggeletterdheid en armoede*. Den Haag: Stichting Lezen & Schrijven.
- Conger, R. D., & Dogan, S. J. (2008). Social class and socialisation in families. In J. E. Grusec & P. D. Hastings (Eds.), *The Handbook of Socialisation: Theory and Research* (pp. 433-460). New York: The Guildford Press.
- Cooter, K. S. (2006). When mama can't read: Counteracting intergenerational illiteracy. *The Reading Teacher*, 59(7), 698-702.

- Davis-Kean, P. E. (2005). The influence of parent education and family income on child achievement: the indirect role of parental expectations and the home environment. *Journal of Family Psychology, 19*(2), 294.
- Driessen, G. (2002). Sociaal-etnische schoolcompositie en onderwijsresultaten: effecten van positie, concentratie en diversiteit. *Pedagogische Studiën, 79*(3), 212-230.
- Driessen, G. (2015). De wankel empirische basis van het onderwijsachterstandenbeleid. De afnemende validiteit van indicatoren voor de toewijzing van extra middelen. *Mens & Maatschappij, 91*(3), 221-243.
- Driessen, G., Elshof, D., Mulder, L., & Roeleveld, J. (2015). *Cohortonderzoek COOL⁵⁻¹⁸. Technisch rapport basisonderwijs, derde meting 2013/14*. Nijmegen: ITS/ Amsterdam: Kohnstamm Instituut.
- Feskens, R., Kuhlemeier, H., & Limpens, G. (2016). *Resultaten PISA-2015. Praktische kennis en vaardigheden van 15-jarigen*. Arnhem: Cito.
- Ganzeboom, H. B. G. (1982). Cultuurdeelname als verwerking van informatie of verwerving van status. Een confrontatie van twee alternatieve verklarende theorieën aan de hand van reeds verricht onderzoek. *Mens en Maatschappij, 4*(57), 341-372.
- Greef, M. de, Segers, M., & Nijhuis, J. (2016). *Feiten & Cijfers Geletterdheid 2016. Overzicht van de gevolgen van laaggeletterdheid en de opbrengsten van investeringen voor samenleving en individu*. Stichting Lezen & Schrijven in samenwerking met Universiteit van Maastricht, ECBO, PWC en SEO. Den Haag.
- Heide, I. van der, & Rademakers, J. (2015). *Laaggeletterdheid en Gezondheid. Stand van zaken*. Utrecht: Nivel.
- Houtkoop, W., Allen, J., Buisman, M., Fouarge, D., & Velden, R. van der (2012). *Kernvaardigheden in Nederland: Resultaten van de Adult Literacy and Life Skills Survey (ALL)*. 's-Hertogenbosch: Expertisecentrum Beroepsonderwijs.
- Israël, F. J., Kingma, M., Zielman, A. W. J., & As, S. van (2016). *Aanpak van laaggeletterdheid*. Den Haag: Algemene Rekenkamer.
- Jong, P. F. de, & Leseman, P. P. M. (2001). Lasting effects of home literacy on reading achievement in school. *Journal of School Psychology, 39*(5), 389-414.
- Karrass, J., Deventer, M. C. van, & Braungart-Rieker, J. M. (2003). Predicting shared parent-child book reading in infancy. *Journal of Family Psychology, 17*(1), 134-146.
- Kleijnen, E. (2016). *Route to reading. Promoting reading through a school library: Effects for non-western migrant students* (Proefschrift). Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Kloosterman, R., Notten, N., Tolsma, J., & Kraaykamp, G. (2010). The effects of parental reading socialization and early school involvement on children's academic performance: A panel study of primary school pupils in the Netherlands. *European Sociological Review, 27*(3), 291-306.
- Kordes, J., Feenstra, H., Partchev, I., Feskens, R., & Graaf, A. de (2012). *Leesmotivatie, leesgedrag en leesvaardigheid van Nederlandse 15-jarigen. Aanvullende analyses op basis van PISA-2009*. Arnhem: Cito.
- Leseman, P. P., & Jong, P. F. de (1998). Home literacy: Opportunity, instruction, cooperation and social-emotional quality predicting early reading achievement. *Reading Research Quarterly, 33*(3), 294-318.

- Luyten, H., Cremers-Van Wees, L. M. C. M., & Bosker, R. J. (2003). The Matthew effect in Dutch primary education: Differences between schools, cohorts and pupils. *Research Papers in Education*, 18 (2), 167-195.
- Menard, S. (2002). *Applied logistic regression analysis* (second edition). Thousand Oaks: Sage Publications.
- Mol, S. E. (2010). *To read or not to read* (Proefschrift). Leiden: Universiteit Leiden.
- Notten, N., & Kraaykamp, G. (2009). Parents and the media: A study of social differentiation in parental media socialization. *Poetics*, 37(3), 185-200.
- Notten, N. (2012). *Over ouders en leesopvoeding*. Delft: Eburon.
- Notten, N., Lancee, B., Werfhorst, H. G. van de, & Ganzeboom, H. B. G. (2015). Educational stratification in cultural participation: cognitive competence or status motivation? *Journal of Cultural Economics*, 39(2), 177-203.
- Notten, N. (2016). Opvoeding en ongelijke kansen: de rol van de culturele opvoeding bij de overdracht van ongelijke kansen tussen generaties. In P. de Beer, & M. van Pinxteren (Red.), *Meritocratie. Op weg naar een nieuwe klassensamenleving?* (pp. 65-101). Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Oesch, D. (2010). What explains high unemployment among low-skilled workers? Evidence from 21 OECD countries. *European Journal of Industrial Relations*, 16(1), 39-55.
- Oomens, S., Driessen, G., & Scheepers, P. (2003). De integratie van allochtone ouders en onderwijsprestaties van hun kinderen: Enkele allochtone groepen vergeleken. *Tijdschrift voor sociologie*, 24(4), 289-312.
- Parikh, N. S., Parker, R. M., Nurss, J. R., Baker, D. W., & Williams, M. V. (1996). Shame and health literacy: the unspoken connection. *Patient Education and Counseling*, 27(1), 33-39.
- PwC (2017). *Voorlopige update PwC rapport 2013: Laaggeletterdheid in Nederland kent aanzienlijke maatschappelijke kosten*. Verkregen van www.lezenenschrijven.nl/uploads/doe-mee/Pwc_rapport_maatschappelijke_kosten_laaggeletterdheid.pdf.
- Raikes, H., Alexander Pan, B., Luze, G., Tamis -LeMonda, C. S., Brooks-Gunn, J., Constantine, J., Banks Tarullo, L., Raikes, H. A., & Rodriguez, E. T. (2006). Mother-child bookreading in low-income families: Correlates and outcomes during the first three years of life. *Child development*, 77(4), 924-953.
- Reyes-Ortiz, C. A., Camacho, M. E., Amador, L. F., Velez, L. F., Ottenbacher, K. J., & Markides, K. S. (2007). The impact of education and literacy levels on cancer screening among older Latin American and Caribbean adults. *Cancer control*, 14 (4), 388-395.
- Rubin, D. B. (2004). *Multiple imputation for nonresponse in surveys* (Vol. 81). Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Intrinsic and extrinsic motivations: classic definitions and new directions. *Contemporary Educational Psychology* 25(1), 54-67.
- Rijksoverheid (2017). Informatie verkregen via www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/taal-en-rekenen/inhoud/referentiekader-taal-en-rekenen, mei 2017.
- Scharten, R., & Strating, H. (2016). *Notitie witte vlekken inventarisatie laaggeletterdheid in Nederland t.b.v. Tel mee met Taal*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.
- SCP|CBS (2014). *Armoedesignalement 2014*. Den Haag: SCP|CBS.
- Sénéchal, M., Lefevre, J. A., Thomas, E. M., & Daley, K. E. (1998). Differential effects of home literacy experiences on the development of oral and written language. *Reading Research Quarterly*, 33(1), 96-116.

- Stalpers, C. (2005). *Gevormd door leeservaringen. De relatie tussen leesattitude, het lezen van fictie en het voornemen van adolescenten om lid te blijven van de openbare bibliotheek* (proefschrift). Utrecht: Universiteit Utrecht. Verkregen van <http://dspace.library.uu.nl/handle/1874/8566>.
- Steehouder, P., & Tijssen, M. (2011). *Opbrengsten in beeld. Rapportage aanvalsplan laaggeletterdheid 2006-2011*. 's Hertogenbosch: CINOP.
- Steensel, R. van, & Lucassen, N. (2016). *Vaders lezen voor. Voorleesopvattingen en -gedrag van vaders en moeders in sociaal-cultureel diverse gezinnen*. Amsterdam: Stichting Lezen.
- Twickler, T. B., Hoogstraaten, E., Reuwer, A. Q., Singels, L., Stronks, K., & Essink-Bot, M. (2009). Laaggeletterdheid en beperkte gezondheidsvaardigheden vragen om een antwoord in de zorg. *Nederlands Tijdschrift Geneeskunde*, 153 (A250), 1-6.
- Weigel, D. J., Martin, S. S., & Bennett, K. K. (2006). Contributions of the home literacy environment to preschool-aged children's emerging literacy and language skills. *Early Child Development and Care*, 176(3-4), 357-378.
- White, M., & Kaufman, G. (1997). Language usage, social capital, and school completion among immigrants and native-born ethnic groups. *Social Science Quarterly*, 78(2), 385-398.

Appendix

A.1 Dataverzameling en steekproef

In dit onderzoek wordt gebruikgemaakt van gegevens van het Cohort Onderzoek OnderwijsLoopbanen onder leerlingen van vijf tot achttien jaar (COOL⁵⁻¹⁸). Dit is een grootschalige panelstudie die als doel heeft om de ontwikkeling van kinderen tijdens hun schoolloopbaan in kaart te brengen. Er wordt aandacht besteed aan de cognitieve ontwikkeling van leerlingen, hun onderwijsloopbanen, de ontwikkeling van sociale competenties en de sociaal-emotionele ontwikkeling. Leerlingen van vijf tot en met achttien jaar worden gevolgd gedurende de basisschoolperiode, de middelbare school en/of het mbo, waarbij op meerdere momenten gegevens worden verzameld. De dataverzameling vindt plaats via toetsen (bijvoorbeeld reken- en taaltoetsen) en vragenlijsten die de leerlingen zelf invullen. Ook worden enquêtes afgenomen bij ouders, leraren en schooldirecties. Meer informatie over de dataverzameling is te vinden via www.cool5-18.nl.

Meer specifiek wordt in dit onderzoek gebruikgemaakt van het cohortonderzoek COOL⁵⁻¹⁸ basisonderwijs, derde meting 2013/2014 (COOL3). De selectie van de basisscholen vond plaats op basis van een landelijk representatieve steekproef. Daarnaast is er gebruikgemaakt van een aanvullende steekproef bestaande uit een hoge concentratie allochtone en autochtone leerlingen met een lage sociaal-economische status ('achterstandsleerlingen'). Voor meer informatie over de dataverzameling en representativiteit van deze steekproef zie Driessen et al., (2015).

Het totaal aantal scholen in de steekproef bedraagt 437, maar niet alle scholen hebben op alle meetinstrumenten data aangeleverd, deels door het ontbreken van gegevens in de schooladministraties. Van de deelnemende scholen zijn de leerlingen uit groep 2, 5 en 8 benaderd. In deze studie worden echter alleen de gegevens gebruikt van leerlingen uit groep 2; dit waren er in de ruwe steekproef 8.995. Omdat we in dit onderzoek uitsluitend gebruikmaken van leerlingen van wie we ook over de ouderinformatie beschikken, zijn in eerste instantie de gegevens gebruikt van 5.257 leerlingen en hun ouders. Van de totale steekproef heeft 58,4% van de ouders/verzorgers van leerlingen in groep 2 deelgenomen aan de oudervragenlijst. Dit betekent ook dat bepaalde groepen ouders enigszins onder- of oververtegenwoordigd kunnen zijn (Driessen et al., 2015). Per onderzoeksvraag zijn uiteindelijk alle leerlingen en ouders die op één van de relevante variabelen in dit onderzoek een ontbrekende waarde hebben, verwijderd. Het vervangen van ontbrekende waarden door middel van *multiple imputation* (Rubin, 2004) leidt echter tot vergelijkbare resultaten.

A.2 Overzicht van alle gebruikte meetinstrumenten

Bij een groot deel van de vragen is aan de deelnemende ouders gevraagd om ook gegevens in te vullen voor de eventuele partner. Op deze wijze is informatie verkregen over tweeoudergezinnen. Alleenstaande ouders hebben vanzelfsprekend geen antwoord gegeven op de vraag omtrent kenmerken van de partner.

Geletterdheid ouders. De deelnemende ouders is gevraagd het beheersingsniveau van het lezen en het schrijven van de Nederlandse taal (niet bedoeld Fries, streektalen en dialecten) aan te geven, voor zichzelf en voor de eventuele partner. Zowel voor lezen als schrijven konden zij kiezen uit de antwoordcategorieën (1) 'niet of zeer slecht', (2) 'slecht', (3) 'redelijk', (4) 'goed' en (5) 'zeer goed'.

De scores voor lezen en schrijven zijn vervolgens bij elkaar opgeteld. Wanneer een respondent aangaf zowel zeer goed te kunnen lezen als zeer goed te kunnen schrijven, wordt deze respondent beschouwd als *hooggeletterd* (score 10). Respondenten met een score 8 of 9 hebben ten minste voor zowel lezen als schrijven aangegeven dat zij dit goed beheersen. Zij worden tot de middencategorie gerekend en aangeduid met *middengeletterd*. Respondenten met een score 2 tot en met 7 beheersen het lezen en schrijven allebei niet goed en worden daarom in dit onderzoek als *laaggeletterd* gezien. In dit onderzoek is sprake van een laaggeletterd thuismilieu wanneer in eenoudergezinnen de betreffende ouder laaggeletterd is en in tweeoudergezinnen één van beide ouders laaggeletterd is.

De sociaal-economische status van het ouderlijk gezin wordt gemeten door het *opleidingsniveau van de ouders* en het al dan niet hebben van een *betaalde baan*. De ouders is gevraagd aan te geven wat de hoogst gevolgde opleiding was (in jaren), ook voor de eventuele partner. Ze konden hierbij kiezen uit (1) geen onderwijs, (2) 1-3 jaar lo/bao, (3) 4-6 jaar lo/bao, (4) 1-2 jaar lbo/vbo/vmbo-b/k (5) 3-4 jaar lbo/vbo/vmbo-bg, (6) 1-2 jaar mulo/mavo/vmbo-g/t, (7) 3-4 jaar mulo/mavo/vmbo-g/t, (8) 1-3 jaar havo/hbs/mms/vwo/ath/gym, (9) 4-6 jaar havo/hbs/mms/vwo/ath/gym, (10) mbo/kmbo/llw, (11) hbo, (12) wo. Het opleidingsniveau van een tweeoudergezin is gemeten door het hoogste opleidingsniveau te nemen van beide partners. Het gemiddelde opleidingsniveau van de deelnemende ouders is mbo/kmbo/llw (categorie 10).

Vervolgens is aan de ouders gevraagd of er sprake is van een *betaalde baan* van meer dan 12 uur per week en/of de eventuele partner een betaalde baan heeft van meer dan 12 uur per week. Ouders konden hierbij met (1) 'ja' of (0) 'nee' antwoorden. In ongeveer 4% van de ouderlijke gezinnen heeft geen enkele ouder een betaalde baan (score 0), in ongeveer 32% van de gezinnen heeft één ouder een betaalde baan (score 1), en in ongeveer 64% van de gezinnen hebben beide ouders een betaalde baan (score 2). Aan eenoudergezinnen waarin de ouder een baan heeft van meer dan 12 uur per week is score 1 toegekend; bij geen baan score 0.

Om de etnische herkomst ofwel *migratieachtergrond* van de ouders te bepalen is gevraagd naar het geboorteland van de ouders en de grootouders van leerlingen. Wanneer een ouder aangaf dat hij/zij zelf en zijn/haar beide ouders in Nederland zijn geboren, heeft de respondent een Nederlandse achtergrond (autochtoon). Een ouder heeft een migratieachtergrond wanneer hij/zij zelf in Nederland is geboren, maar één of beide van zijn/haar ouders een ander geboorteland hebben of wanneer men zelf in het buitenland geboren is. Van de ouders in dit onderzoek heeft 28% een migratieachtergrond.

Ook is er gevraagd naar de *gezinssamenstelling*. De ouders konden aangeven of zij een tweeoudergezin vormen (dus beide ouders aanwezig), of een eenoudergezin (bestaande uit vader en de kinderen of moeder en de kinderen). Respondenten konden ook aangeven dat de gezinssamenstelling bij hen thuis 'anders' was. Deze categorie is echter niet in de analyses meegenomen. Het overgrote deel van de deelnemende gezinnen, namelijk 95%, is een tweeoudergezin. In ongeveer 5% van de gezinnen is alleen de vader of moeder aanwezig.

Leesopvoeding is gemeten op basis van drie afzonderlijke activiteiten: voorlezen, samen lezen en samen naar de bibliotheek gaan. Aan de ouders zijn de volgende vragen gesteld: In hoeverre komt

het voor dat u of uw partner (a) samen met het kind een (prenten)boek of strip lezen? (b) het kind voorlezen? (c) samen met het kind naar de bibliotheek gaan? Ouders konden daarbij kiezen uit de volgende antwoordcategorieën: (0) elke dag, (1) paar keer per week, (2) paar keer per maand en (3) (bijna) nooit. Voor deelvraag 2 is in verband met de onderlinge vergelijkbaarheid besloten de variabelen te dichotomiseren. De variabelen *samen lezen* en *voorlezen* meten dan of ouders deze activiteiten (1) 'elke dag' of (0) '(bijna) nooit tot een paar keer per week' ondernemen. In deelvraag 3 zijn deze twee variabelen in de oorspronkelijke vorm (lineair) opgenomen.⁶ *Samen naar de bibliotheek* is een activiteit waarvan het minder voor de hand ligt dat deze dagelijks plaatsvindt. De variabele geeft weer of ouders dit (1) 'een paar keer per maand of vaker' of (0) (bijna) nooit doen.

Toets *Taal voor kleuters*. De gebruikte taaltoets is onderdeel van het leerlingvolgsysteem van Cito, waarvan steeds de LOVS-versie is gebruikt. Voor de COOL-meting is bij leerlingen de M-versie (midden schooljaar) van de toetsen afgenomen. Voor uitgebreidere informatie over de toetsen verwijzen we naar www.cito.nl (Driessen et al., 2015). De toets *Taal voor kleuters*, bedoeld voor de oudste kleuters, met een gemiddelde leeftijd van 5,7 jaar, meet aspecten van de taalontwikkeling en de ontluikende geletterdheid van de kinderen. Zo worden onder andere het conceptueel bewustzijn en het metalinguïstisch bewustzijn getoetst.

Om geen verkeerde conclusies te trekken is in dit onderzoek rekening gehouden met een aantal kenmerken van ouders en/of gezinnen waarvan de invloed op de (lees)opvoeding en ontwikkeling van kinderen bewezen is. Het betreft het aantal kinderen in het gezin, de taal waarin ouders hun kinderen aanspreken (spreektaal thuis) en het geslacht van de ouder. Wanneer er thuis namelijk geen aandacht wordt besteed aan leren en lezen, of wanneer er dialect gesproken wordt, kan dit nadelige gevolgen hebben voor de mate van geletterdheid (Bohnen et al., 2004). Daarnaast zijn vooral vrouwen (moeders) (voor)lezers en kan het aantal kinderen in het gezin de leesopvoeding beperken (Notten, 2012).

Het *aantal kinderen* in het huishouden is bepaald door te vragen of er nog meer kinderen in het gezin aanwezig zijn dan het kind uit de steekproef. Wanneer dit niet zo was, hebben ouders dus één kind. Wanneer er nog meer andere kinderen bleken te zijn, is gevraagd hoeveel jongere en hoeveel oudere kinderen aanwezig zijn. Deze zijn opgeteld bij het kind uit de steekproef, waardoor het totale aantal kinderen in het huishouden bekend werd. Gemiddeld zijn er twee kinderen in de deelnemende gezinnen.

Spreektaal thuis. Ouders is gevraagd welke taal hun kind het meest met hen spreekt. Antwoordcategorieën waren: (0) Nederlands, (1) Fries, streektaal, dialect, (2) buitenlandse taal, (3) niet van toepassing. De variabele *spreektaal* geeft weer: (0) één of beide ouders spreken niet overwegend Nederlands en (1) beide ouders spreken thuis overwegend Nederlands met hun kind. Ook eenoudergezinnen waarin de ouder met het kind overwegend Nederlands spreekt, zijn ingedeeld bij categorie 1. In ongeveer 86% van de gezinnen spreken ouders en kind overwegend in het Nederlands met elkaar.

⁶ Lineariteitstoetsen wijzen uit dat de relatie tussen voorlezen en samen lezen enerzijds en taalprestaties anderzijds lineair is. Voor het samen bezoeken van de bibliotheek geldt dit niet.

De variabele *geslacht ouder* geeft weer of de vragenlijst is ingevuld door (0) vader of (1) moeder. Het aantal deelnemende ouders bestaat voor 86% uit moeders.

De meeste gegevens zijn verkregen door zelfrapportage van de ouders. Bij sommige meetinstrumenten is het daarom mogelijk dat sociale wenselijkheid een rol speelt. Ouders kunnen bijvoorbeeld een hoger niveau van geletterdheid aangeven dan zij daadwerkelijk hebben. Wanneer dit een rol speelt, zouden de resultaten van dit onderzoek de werkelijke sterkte van de gevonden relaties mogelijk zelfs onderschatten.

In Tabellen B.1, C.1 en D.1 staan de beschrijvende statistieken weergegeven behorende bij de verschillende delen van het onderzoek.

Appendix B

Tabel B.1: Beschrijving van de variabelen

	Minimum	Maximum	Gemiddelde	Standaarddeviatie
<i>Geletterdheid ouders</i>				
Laaggeletterd	0	1	0,09	
Middengeletterd	0	1	0,31	
Hooggeletterd	0	1	0,60	
<i>Sociaaleconomische status ouderlijk gezin</i>				
Opleidingsniveau ouder(s)	1	12	9,96	2,11
Beide ouders hebben een baan	0	1	0,64	
Eén ouder een baan	0	1	0,32	
Ouder(s) geen baan	0	1	0,04	
<i>Overige kenmerken ouderlijk gezin</i>				
Ouder(s) met migratieachtergrond (ref= Nederlandse achtergrond)	0	1	0,28	
Spreektaal thuis Nederlands (ref= anders dan Nederlands)	0	1	0,86	
Eenoudergezin (ref=tweeoudergezin)	0	1	0,05	
Moeder (ref=vader)	0	1	0,86	
Aantal kinderen in gezin	1	9	2,19	0,93

N=4622

Bron: Cohort Onderzoek OnderwijsLoopbanen 2013/2014

Appendix C

Tabel C.1: Beschrijving van de variabelen

	Minimum	Maximum	Gemiddelde	Standaarddeviatie
<i>Geletterdheid ouderlijk gezin</i>				
Laaggeletterd	0	1	0,09	
Middengeletterd	0	1	0,31	
Hooggeletterd	0	1	0,6	
<i>Sociaaleconomische status ouderlijk gezin</i>				
Opleidingsniveau ouder(s)	1	12	10,01	2,08
Beide ouders hebben een baan	0	1	0,65	
Eén ouder een baan	0	1	0,31	
Ouder(s) geen baan	0	1	0,04	
<i>Overige kenmerken ouderlijk gezin</i>				
Ouder(s) met migratieachtergrond (ref= Nederlandse achtergrond)	0	1	0,28	
Spreektaal thuis Nederlands (ref= anders dan Nederlands)	0	1	0,87	
Eenoudergezin (ref=tweeoudergezin)	0	1	0,05	
Moeder (ref=vader)	0	1	0,86	
Aantal kinderen in gezin	1	8	2,19	0,93
<i>Leesopvoeding</i>				
Dagelijks samen lezen (ref= niet dagelijks)	0	1	0,42	
Dagelijks voorlezen (ref= niet dagelijks)	0	1	0,55	
Soms samen naar de bibliotheek (ref= nooit samen naar bibliotheek)	0	1	0,57	

N=4182

Bron: Cohort Onderzoek OnderwijsLoopbanen 2013/2014

Appendix D

Tabel D.1: Beschrijving van de variabelen

	Minimum	Maximum	Gemiddelde	Standaarddeviatie
<i>Geletterdheid ouders</i>				
Laaggeletterd	0	1	0,09	
Middengeletterd	0	1	0,31	
Hooggeletterd	0	1	0,61	
<i>Toetsscores</i>				
Taaltoets	28,9	108,1	66,91	11,13
<i>Leesopvoeding</i>				
Samen lezen	0	3	2,23	0,8
Voorlezen	0	3	2,41	0,76
Samen naar de bibliotheek (ref= nooit samen naar bibliotheek)	0	1	0,57	
<i>Socialeconomische status ouderlijk gezin</i>				
Opleidingsniveau ouder(s)	1	12	10,03	2,06
Beide ouders hebben een baan	0	1	0,65	
Eén ouder een baan	0	1	0,31	
Ouder(s) geen baan	0	1	0,04	
<i>Overige kenmerken ouderlijk gezin</i>				
Ouder(s) met migratieachtergrond (ref= Nederlandse achtergrond)	0	1	0,28	
Spreektaal thuis Nederlands (ref= anders dan Nederlands)	0	1	0,88	
Eenoudergezin (ref=tweeoudergezin)	0	1	0,05	
Moeder (ref=vader)	0	1	0,86	
Aantal kinderen in gezin	1	8	2,20	0,93

N=3915

Bron: Cohort Onderzoek OnderwijsLoopbanen 2013/2014

o n d e r z o e k s p u b l i c a t i e

Lezen

STICHTING LEZEN

Nieuwe Prinsengracht 89

1018 VR Amsterdam

lezen.nl